ARCHIWISTA

BIULETYN KWARTALNY

Stowarzyszenia Archiwistów Polskich

Rok XIV

Nr 1-2 (52–53)

WARSZAWA styczeń - czerwiec 1978

REDAGUJE ZESPÓŁ

Zygmunt Kolankowski (redaktor), Andrzej Igielski, Regina Piechota
Bolesław Woszczyński (sekretarz redakcji)

Andres Redakcji: Archiwum PAN, 00-330 Warszawa, Nowy Świat 72, pok. 8
Rachunek bieżący w PKO: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Zarząd Główny — Warszawa, PKO III OM, nr 1531-5656-132

50 lat działalności Archiwum Toruńskiego w służbie nauki i społeczeństwa

Dnia 27 października 1977 r. odbyły się w Ratuszu Staromiejskim w Toruniu główne uroczystości z okazji jubileuszu pięćdziesięciolecia działalności naukowej Archiwum Toruńskiego. Uczestniczyli w nich przedstawiciele miejscowych władz partyjnych i administracyjnych, pracownicy nauki, kultury oraz młodzież akademicka.

Po powitaniu gości i otwarciu sesji przez Dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Toruniu, dr Karolę Ciesielską głos zabrali: Wicewojewoda Toruński mgr Karol Szczygieł, Rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika prof.dr hab. Wiesław Woźnicki oraz Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych prof.dr hab.Tadeusz Walichnowski, którzy w swoich wystąpieniach podkreślili wysoką rangę uroczystości oraz duże znaczenie działalności Archiwum dla rozwoju nauki, kultury oraz popularyzacji wiedzy historycznej na terenie województwa toruńskiego.

Po przemówieniach okolicznościowych, osobom zasłużonym i współpracującym z Archiwum, wręczone zostały pamiątkowe medale, wybite z okazji jubileuszu. Na awersie medalu umieszczono herb miasta wraz z napisem: "Civitas Thorunensis 1233", na rewersie zaś: "Archiwum w Toruniu - 50 lat w służbie nauki i społeczeństwa 1927-1977". Z okazji jubileuszu, staraniem Archiwum Toruńskiego ukazały się również dwie publikacje: jedna - informująca o zasobie aktowym, druga - to folder - przedstawiający najciekawsze archiwalia toruńskie. Część oficjalną sesji zakończyło podpisanie

umowy o współpracy pomiędzy Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych w Warszawie a Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ma ona na celu szersze rozwijanie badań naukowych w zakresie archiwistyki i historii oraz dalszą współpracę w kształtowaniu fachowej kadry archiwalnej.

Następnie przystąpiono do wygłaszania referatów. Podczas sesji przedpołudniowej dr K.Ciesielska w referacie "Dzieje Archiwum Toruńskiego" przedstawiła historię Archiwum od chwili powstania aż do czasów najnowszych, zaś mgr Janusz Tandecki zwrócił uwagę na użytkową wartość archiwaliów w referacie "Możliwości wykorzystania zasobu Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Toruniu dla potrzeb gospodarki narodowej". Na sesji popołudniowej, prof.dr hab. Jerzy Wojtowicz w referacie "Znaczenie zasobu Archiwum Toruńskiego dla badań historycznych" omówił m.in. wartość archiwaliów toruńskich nie tylko dla badań regionalnych lecz także dziejów Polski i całej Europy. Sesję zamknął referat prof.dr hab. Andrzeja Tomczaka "Zasada pertynencji terytorialnej a problem rozmieszczenia akt w archiwach polskich", w którym autor przedstawił swoje uwagi na temat dotychczasowego stosowania tej zasady na ziemiach polskich.

Jubileuszowej sesji towarzyszyło również otwarcie wystawy "Archiwa pamięcią narodu", zorganizowanej wspólnie z Muzeum Okręgowym w Toruniu w stylowych, gotyckich piwnicach Ratusza Staromiejskiego. Ekspozycja podzielona została na 3 części, które objęły następujące zagadnienia:

1. Ustrój i dzieje polityczne
2. Życie gospodarcze
3. Człowiek. Oświata i kultura.

Organizatorzy wystawy pragnęli poprzez przedstawienie oryginalnych dokumentów, pieczęci, tabliczek woskowych, ksiąg, materiałów ikonograficznych i dokumentacji technicznej zapoznać zwiedzających z bogatymi zbiorami archiwalnymi oraz uzmysłowić im rolę archiwów w życiu narodu. Pokazano więc na wystawie przywileje lokacyjne Chełmna oraz Starego i Nowego Miasta Torunia, najstarsze bulle papieskie

dotyczące Ziemi Chełmińskiej, średniowieczne wilkierze miejskie, księgi ławnicze, akt erekcyjny Związku Pruskiego, diariusze sejmowe itp. Oddzielną grupę tworzą materiały ilustrujące działalność polskich organizacji społecznych i politycznych w okresie zaborów, ich walkę o polskość i wyzwolenie narodowe. Wśród nich na uwagę zasługiwały spisy socjaldemokratów, wyrok w sprawie filomatów pomorskich, akta rad robotniczych i żołnierskich, Polskiej Rady Ludowej itp. Wiele dokumentów i fotografii ukazywało Toruń i okolice w okresie międzywojennym; na wystawie pokazano m.in. archiwalia dotyczące działaczy komunistycznych, wieców i strajków.

Ekspozycja wzbudziła duże zainteresowanie mieszkańców Torunia i turystów, w tym także zagranicznych; zwiedzającym podobała się zarówno gotycka architektura sal, jak również bogactwo tematyczne wystawy, jej charakter i różnorodność oryginalnych eksponatów.

Janusz Tandecki
/Toruń/

Aleksander Piwoń
Leszno

Działalność Archiwum Państwowego w Lesznie w latach 1950-1977

W s t ę p

Archiwum Państwowe w Lesznie jako instytucja, której wyłącznym zadaniem jest gromadzenie, zabezpieczanie, opracowywanie i udostępnianie archiwaliów pochodzących z różnych ośrodków życia społecznego działających na terenie województwa leszczyńskiego, jest jeszcze stosunkowo mało znana szerszemu ogółowi. Niniejszy artykuł ma za zadanie przybliżyć ją Czytelnikowi poprzez ukazanie rozwoju na przestrzeni 27 lat istnienia, tj. od powstania w Lesznie oddziału powiatowego do przekształcenia go w Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lesznie.

Artykuł oparto na literaturze przedmiotu, zwłaszcza artykułach Aleksandra Piwonia o działalności Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie[1] i monografii Kazimierza

[1] Aleksander Piwoń, Powiatowe Archiwum Państwowe w Lesznie. Archiwista 1973 r., nr 3 /34/, s.1-18; tenże, Archiwa zakładowe prezydiów powiatowych rad narodowych na terenie działania PAN w Lesznie. Archiwista 1974 r., nr 2 /37/, s.1-22; tenże, Prace regionalne Archiwum Państwowego w Lesznie. Archiwista 1975 r., nr 4 /43/, s.17-35; Kazimierz Bielecki, Organizacja i działalność terenowych archiwów państwowych w Polsce 1950-1970, Warszawa 1975, s.86.

Bieleckiego o archiwach terenowych w Polsce oraz na aktach byłego Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie[2] i materiałach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lesznie.

1. Sprawy organizacyjne

Archiwum Państwowe w Lesznie powstało w grudniu 1950 roku jako jeden z sześciu oddziałów powiatowych Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Poznaniu. Utworzenie oddziałów wiązało się z reformą państwowej służby archiwalnej, przeprowadzoną niebawem na podstawie dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych[3]. Utworzono wtedy podległe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych centralne oraz wojewódzkie archiwa państwowe i ich oddziały terenowe i powiatowe. Te ostatnie miały zabezpieczać, porządkować i przekazywać do wojewódzkich archiwów państwowych materiały archiwalne z terenu swej działalności, który obejmował jeden lub kilka powiatów. Szczegółowy zakres działania archiwów powiatowych określiła Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w statucie z 1952 r.[4], w którym nałożyła, oprócz wspomnianych już zadań, obowiązek brakowania akt o wartości czasowej /kategorii B/, prowadzenie rejestru i kontroli składnic akt oraz udzielanie zakładom pracy porad i wskazówek w zakresie organizacji i prowadzenia składnic akt.

Poważnym wydarzeniem w rozwoju archiwów powiatowych, a więc także Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie,

[2] Akta przechowuje Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lesznie.

[3] Dz.U. 1951 r., nr 19, poz.149.

[4] Zarządzenie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15.V.1952 w sprawie statutu powiatowych archiwów państwowych. W: Zbiór przepisów archiwalnych. Warszawa 1962, s.40-41.

było rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego wraz ze zmianami z 30 grudnia 1958 r.[5], które przyznało im prawo do wieczystego przechowywania zasobu archiwalnego. Dalszy krok na drodze do podniesienia rangi archiwów państwowych stanowiły wytyczne Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 1958 r.[6], które m.in. ustaliły, że zasób archiwów powiatowych będzie obejmował archiwalia szczebla powiatowego i niższego od XIX w. począwszy oraz nałożyły obowiązek aktywnego włączenia się w nurt życia kulturalnego i naukowego regionu.

Powiatowe Archiwum Państwowe w Lesznie od początku obejmowało zasięgiem działania kilka powiatów, a mianowicie miasto Leszno oraz powiaty: gostyński, kościański, leszczyński, rawicki, wschowski[7] i wolsztyński.

Przeprowadzona w 1975 r. reforma podziału administracyjnego kraju spowodowała również reorganizację państwowej służby archiwalnej. Likwidacji uległy powiatowe archiwa państwowe a w nowo utworzonych województwach z dniem 1 lutego 1976 r. zorganizowano wojewódzkie archiwa państwowe lub oddziały dotychczasowych wojewódzkich archiwów państwowych. W Wielkopolsce wojewódzkie archiwa utworzono w Kaliszu i Lesznie[8].

---

[5] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19.II.1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego /Dz.U. 1957 r., nr 12, poz.66/ wraz ze zmianą rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30.XII.1958 r. /Dz.U. 1959 r., nr 2, poz.12/.

[6] Wytyczne z dnia 24.IV.1958 r. w sprawie nowego profilu archiwów powiatowych. W: Zbiór przepisów archiwalnych, o.c., s.47-50.

[7] Powiat wschowski odpadł w 1953 r. w związku z utworzeniem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Zielonej Górze.

[8] Zarządzenie nr 4 Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 21.I.1976 r. w sprawie utworzenia wojewódzkich archiwów państwowych.

W sierpniu 1976 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lesznie uzyskało statut[9], który określił zasób archiwalny oraz zakres działania i organizację. Zasób archiwalny według statutu stanowią materiały archiwalne: zgromadzone do dnia 31 stycznia 1976 r. w byłym Powiatowym Archiwum Państwowym w Lesznie, powstałe lub powstające na terenie działania WAP i przejmowane przez nie od władz, urzędów, instytucji, organizacji i osób prywatnych oraz przekazane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Do zadań WAP należy: zabezpieczanie, gromadzenie, przechowywanie, opracowywanie i przeprowadzanie konserwacji materiałów archiwalnych, udostępnianie zbiorów zainteresowanym instytucjom państwowym i społecznym oraz osobom fizycznym i prawnym, wydawanie na wniosek instytucji i osób fizycznych i prawnych uwierzytelnionych przez siebie odpisów, wypisów, wyciągów i reprodukcji materiałów archiwalnych, a także zaświadczeń sporządzonych na podstawie archiwaliów, prowadzenie działalności informacyjnej w ramach ogólnokrajowego systemu informacji, prowadzenie działalności popularyzatorskiej w zakresie swych zadań oraz prowadzenie prac naukowo-badawczych z dziedziny archiwistyki i archiwoznawstwa.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lesznie, jak każde archiwum państwowe, występuje więc w podwójnym charakterze: jako organ administracji państwowej i jako placówka naukowo-badawcza. Pod względem organizacyjnym dzieli się ono na oddział materiałów archiwalnych, pracownię naukową z biblioteką oraz stanowiska pracy do spraw reprografii, konserwacji i administracyjno-gospodarczych. W ramach Archiwum działają następujące organy kolegialne: zespół doradczy przy dyrektorze, zespół do opiniowania i zakupu archiwaliów, komisja opiniodawczo-doradcza do spraw udostępnia-

---

[9] Zarządzenie nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 17.VIII.1976 r. w sprawie nadania statutów wojewódzkim archiwom państwowym.

nia zasobu oraz Regionalny Zespół Badawczy dla opracowywania i publikacji źródeł archiwalnych do dziejów Leszna i województwa leszczyńskiego.

Poważnym utrudnieniem działalności leszczyńskiego Archiwum były od początku sprawy kadrowe. Przyznane w 1950 r. dwa etaty, a mianowicie archiwisty, pełniącego jednocześnie funkcje kierownika i pracownika obsługi przetrwały bez zmiany przez blisko dwadzieścia lat. Dopiero bowiem w 1969 r. przyznano dodatkowo półetatu pracownika obsługi, który później zamieniono na pełny etat. Po przekształceniu w instytucję wojewódzką Archiwum uzyskało dalsze cztery etaty, które jednak tylko częściowo zaspokoiły potrzeby. Obecnie zatrudnia ono jednego pracownika naukowo-badawczego, dwóch archiwistów, trzech pracowników obsługi i pracownika administracyjno-gospodarczego.

Kwalifikacje zawodowe pracowników Archiwum, szczególnie archiwistów, na ogół odpowiadały wymaganiom. Trzej kolejni kierownicy Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie, a mianowicie dr Władysław Chojnacki[10], mgr Wacław Nawrocki[11] i dr Aleksander Piwoń, mieli bowiem wyższe wykształcenie historyczne lub filozoficzne i socjologiczne, a dwóch z nich również doktorat nauk humanistycznych. Spośród obecnych pracowników Archiwum, pracownik naukowo-badawczy ma doktorat nauk humanistycznych, jeden archiwista ukończone studia wyższe humanistyczne a drugi wykształcenie średnie ogólnokształcące. Wszyscy pracownicy działalności podstawowej mają też ukończone różnego rodzaju kursy zawodowe, organizowane przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych.

Dużą przeszkodą w działalności Archiwum była również przez wiele lat nieodpowiednia baza materialna. W chwili

---

[10] Antoni Trepiński, Zbiory warszawskie. Władysław Chojnacki, Stolica nr 12, Warszawa 23.III.1969 r.

[11] /R.A./, Wacław Nawrocki, 1902-1961. W: Archeion XXXVII, Warszawa 1962, s.349.

powstania Archiwum dysponowało jedynie jednoizbowym lokalem, dawną salką parafialną zboru św. Jana przy ul. Bolesława Chrobrego 29. Lokal, liczący zaledwie 65 m^2 powierzchni, nie spełniał żadnych warunków stawianych obiektom archiwalnym. Przede wszystkim był zawilgocony oraz pozbawiony podstawowych urządzeń wodnokanalizacyjnych i zaplecza gospodarczego. Traktowano go więc jako tymczasową siedzibę Archiwum, czyniąc usilne starania o uzyskanie bardziej odpowiednich pomieszczeń. Przez długie lata pozostawały one jednak bez rezultatu, mimo iż sytuacja lokalowa - w związku z napływem dużej ilości akt - stale się pogarszała. Podjęte w 1962 r. zabiegi o rozbudowę dotychczasowej siedziby przy pomocy finansowej prezydiów powiatowych rad narodowych z terenu działania Archiwum także pozostały bez skutku. Wpłynęły jednak korzystnie na zmianę stanowiska władz miejskich Leszna wobec potrzeb Archiwum. Władze postanowiły bowiem odtąd sukcesywnie przydzielać Archiwum lokale w sąsiednim, zabytkowym budynku dawnego gimnazjum kalwińskiego z początku XVIII w. Pierwsze lokale we wspomnianym budynku Archiwum otrzymało w 1965 r. Później przydziały kilkakrotnie ponawiano, ale mimo to do końca 1977 r. Archiwum uzyskało zaledwie 70% powierzchni użytkowej budynku. Resztę zajmują nadal lokatorzy.

Wraz ze wzrostem powierzchni Archiwum poprawiało się systematycznie umeblowanie i wyposażenie w sprzęt. Obecnie większość magazynów jest umeblowana regałami metalowymi. Pracownia naukowa dysponuje nowoczesnymi dokumatorami do odczytywania mikrofilmów oraz kserografem, umożliwiającym szybkie wykonywanie reprodukcji archiwaliów.

2. Zasób archiwalny

Podstawowym zadaniem każdego archiwum państwowego jest zabezpieczanie, gromadzenie i opracowywanie archiwaliów powstających w toku działania urzędów, instytucji,

przedsiębiorstw, stowarzyszeń i osób prywatnych. Obowiązują przy tym zasady proweniencji i pertynencji, tj. przynależności zespołowej i przynależności terytorialnej archiwaliów. Wartościowe zbiory archiwalne powstają na przestrzeni długiego czasu, a nawet stuleci. Należy o tym pamiętać oceniając dorobek leszczyńskiego Archiwum w omawianej dziedzinie. Jak wiadomo, w początkowym okresie działania było ono w ogóle pozbawione prawa do gromadzenia własnego zasobu archiwalnego. Wiele akt z terenu swej działalności przekazało wtedy do innych archiwów państwowych, zwłaszcza do Wojewódzkich Archiwów Państwowych w Poznaniu i Zielonej Górze. Część materiałów pozostała jednak na miejscu stając się z chwilą zmiany profilu archiwów powiatowych zalążkiem jego zbiorów archiwalnych. Archiwum miało wówczas 155 zespołów akt, przeważnie miejskich, gminnych i wyznaniowych z XIX i XX w. Liczba zespołów zresztą ciągle się zmieniała, gdyż Archiwum przejmowało sporo akt ze składnic i wiele przekazywało nadal do Archiwum Państwowego Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego w celu scalenia z zespołami, które już się tam znajdowały. Zasób zaczął się stabilizować dopiero od 1965 r. Wtedy bowiem Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego zwróciło część zebranych poprzednio zespołów akt, a mianowicie zespoły starostw i wydziałów powiatowych, powiatowych urzędów rozjemczych do spraw majątkowych posiadaczy gospodarstw wiejskich z okresu międzywojennego oraz notariuszy z okresu zaboru pruskiego. Niebawem Archiwum przejęło też duże ilości wartościowych materiałów archiwalnych z nadzorowanych przez siebie składnic akt. Były to zespoły starostw powiatowych i powiatowych rad narodowych z lat 1945-1950 oraz inspektoratów szkolnych z okresu od końca XIX w. do 1950 r.

W roku 1970 zbiory Archiwum wzbogaciły się o akta sądowe z okresu od drugiej połowy XIX w. do 1945 r. W późniejszych latach Archiwum powiększyło zasób o akta najnowsze, mianowicie zlikwidowanych prezydiów powiatowych rad

narodowych, urzędów powiatowych i biur powiatowych rad narodowych z lat 1958-1975. W ten sposób w końcu 1975 r. Archiwum posiadało już znaczny zasób archiwalny, liczący ponad 60 tys. jednostek archiwalnych, zgrupowanych w 236 zespołach akt z okresu od średniowiecza do czasów współczesnych z byłych powiatów gostyńskiego, kościańskiego, leszczyńskiego, rawickiego, wolsztyńskiego i miasta Leszna. Zasób obejmował akta administracji ogólnej i specjalnej, akta miejskie[12], instytucji wymiaru sprawiedliwości, instytucji gospodarczych i przedsiębiorstw, akta innych instytucji i organizacji oraz zbiór druków ulotnych i mikrofilmów. Do najcenniejszych i najbardziej wartościowych pod względem badawczym należały zespoły akt miejskich oraz administracji państwowej i samorządowej szczebla powiatowego. Zasób ten stał się podstawą zbiorów archiwalnych nowo utworzonego w 1976 r. Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lesznie, które niebawem wzbogaciło je w nowe nabytki, jak np. tłoki pieczętne i zbiory kartograficzne.

Od uzyskania prawa do gromadzenia stałego zasobu archiwalnego Archiwum przywiązywało dużą wagę do szybkiego ich opracowania i udostępnienia. W 1962 r. miało już uporządkowane i zinwentaryzowane 38% zasobu. W następnych latach, mimo dużych dopływów, procent akt opracowanych systematycznie się powiększał i w 1974 r. wyniósł już 85,9%. Archiwum miało wtedy 216 inwentarzy archiwalnych, w tym 209 książkowych. Archiwum posiadało także inne pomoce archiwalne, jak: kartoteki tematyczne, rejestr archiwaliów przechowywanych poza archiwami państwowymi, przewodnik po zasobie archiwalnym[13], spisy zespołów[14] i kartotekę zespo-

---

[12] Akta miejskie z okresu staropolskiego są zdeponowane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu.

[13] Aleksander Piwoń, Powiatowe Archiwum Państwowe w Lesznie. W: Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego oraz jego archiwa terenowe. Przewodnik po zasobie archiwalnym. Warszawa 1969, s.567-609.

[14] Np.: Wykaz zespołów akt w archiwach na terenie Wielkopolski, Poznań 1976, s.79-87.

łów. W 1977 r. opracowało jeszcze i wydało drukiem wspólnie z Leszczyńskim Towarzystwem Kulturalnym informator o zasobie archiwalnym[15] oraz przystąpiło do sporządzania kart dokumentacyjnych materiałów archiwalnych przydatnych dla bieżących potrzeb administracji i gospodarki kraju. Cennym uzupełnieniem wymienionych pomocy archiwalnych były mikrofilmy inwentarzy książkowych innych archiwów państwowych w Wielkopolsce.

Do systematycznego udostępniania archiwaliów przystąpiono już w 1958 r. Odbywało się ono początkowo w bardzo prymitywnych warunkach, przy biurku dzielonym przez archiwistę z korzystającym. Pracownię naukową można było zorganizować dopiero w 1967 r. Wtedy też Archiwum uzyskało nowoczesny dokumator, niezbędny do odczytywania szybko powiększających się zbiorów mikrofilmów. Wśród korzystających z archiwaliów przeważali dyplomanci i magistranci studiów zaocznych historii, ekonomii i prawa, pochodzący z terenu działania Archiwum oraz regionaliści badający przeszłość południowo-zachodniej Wielkopolski. W ostatnich latach coraz częściej korzystali także samodzielni pracownicy naukowi oraz doktoranci i pracownicy różnych zakładów pracy. Badacze interesowali się głównie czasami najnowszymi a przedmiotem ich badań były stosunki polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturalne. Na życzenie korzystających Archiwum sprowadzało z zewnątrz lub przesyłało własne archiwalia do pracowni naukowych innych archiwów państwowych lub archiwów wydzielonych. W latach 1958-1977 ze zbiorów Archiwum korzystało ogółem 334 badaczy, którym udostępniono ponad 8 tys. jednostek archiwalnych.

Inną formą udostępniania archiwaliów były kwerendy i informacje źródłowe dla urzędów, instytucji, przedsiębiorstw i osób prywatnych z kraju i zagranicy. Stopień wykorzystania zasobu archiwalnego był więc stosunkowo duży, choć z pewnością jeszcze niezadowalający.

---

[15] Informator o zasobie archiwalnym Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lesznie, /Lesuno/ 1977, s.18.

3. Opieka nad narastającym zasobem archiwalnym

Jednym z ważnych zadań państwowej służby archiwalnej jest nadzór nad stanem i sposobem przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych w składnicach akt, zwanych inaczej archiwami zakładowymi, jak również nad ich prawidłowym brakowaniem, porządkowaniem i przekazywaniem na wieczyste przechowanie. Celem nadzoru jest zabezpieczenie dla potrzeb badawczych i praktycznych archiwaliów zasługujących na wieczyste przechowanie. Archiwa państwowe, a więc również Archiwa w Lesznie, przywiązywały zawsze dużą wagę do tej działalności, pochłaniającej duży zasób sił i środków.

Zakres nadzoru nad składnicami akt na przestrzeni omawianych lat ulegał pewnej ewolucji, zawsze jednak obejmował wizytowanie składnic akt, instruowanie i szkolenie archiwistów zakładowych i osób odpowiedzialnych za składnice akt, wydawanie zezwoleń na niszczenie archiwaliów o czasowej wartości, kontrolowanie punktów skupu makulatury archiwalnej oraz opiniowanie normatywów kancelaryjnych. Najwięcej czasu pochłaniały wizytacje składnic akt, które miały przede wszystkim na celu stwierdzenie stanu zachowania, opracowania i zabezpieczenia narastającego zasobu archiwalnego oraz wskazanie sposobów usunięcia nieprawidłowości w tym zakresie.

Nadzorowi Archiwum w Lesznie początkowo podlegały w jednakowym stopniu składnice akt wszystkich organów administracji terenowej, instytucji wymiaru sprawiedliwości, przedsiębiorstw, instytucji oświatowych i kulturalnych oraz organizacji społecznych z terenu jego działania. Pozwoliło to na zarejestrowanie, zabezpieczenie i przejęcie do magazynów archiwalnych znacznej ilości akt z poprzednich okresów historycznych. Rychło jednak okazało się, iż Archiwum, podobnie jak inne archiwa państwowe,

nie jest w stanie przejąć całego narastającego zasobu archiwalnego. W oparciu o wydane przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych zarządzenia i wytyczne Archiwum opracowało więc wykaz zakładów pracy, z których będzie przejmowało archiwalia na wieczyste przechowanie[16]. Wykaz później jeszcze kilkakrotnie modyfikowany[17], pozwolił na wyłączenie spod "specjalnej opieki" wielu zakładów wytwarzających akta o wartości czasowej lub akta powtarzalne i skoncentrowanie uwagi na zakładach pracy wytwarzających akta o wartości trwałej. Wiele zakładów pracy objętych specjalnym nadzorem przystąpiło wtedy do porządkowania materiałów archiwalnych, zalegających często w nieładzie składnice akt, strychy i piwnice oraz szafy biurowe.

Porządkowanie ułatwiały wprowadzane coraz powszechniej do użytku nowoczesne normatywy kancelaryjne i archiwalne, zwłaszcza jednolite wykazy akt o dziesiętnym systemie znakowania, a także organizowane przez Archiwum jednodniowe szkolenia dla osób zajmujących się składnicami akt. Program szkoleń obejmował przepisy o państwowym zasobie archiwalnym, normatywy kancelaryjne i archiwalne oraz praktyczne wskazania dotyczące przejmowania archiwaliów z registratur oraz ich porządkowania, szycia, klejenia, ewidencjonowania, brakowania i przekazywania na wieczyste przechowanie.

Oprócz wspomnianych sposobów nadzoru, Archiwum czuwało także nad brakowaniem akt o wartości czasowej /kategorii B/ w zakładach pracy. Prawo do wydawania zezwoleń na zwalnianie akt na przemiał Archiwum uzyskało w 1960 r., początkowo tylko w odniesieniu do zakładów pracy nieobjętych nadzorem. Pełne uprawnienia w tym zakresie Archiwum otrzymało w 1969 r. W ostatnich latach Archiwum, oprócz jednorazowych zezwoleń, coraz częściej udziela stałych

---

[16] Pismo okólne nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 25.IX.1955 r. w sprawie typowych zespołów.

[17] W 1964, 1971 i 1977 r.

zezwoleń, np. w 1977 r. przyznało je wszystkim gminnym spółdzielniom "Samopomoc Chłopska". Ze zwalnianiem akt na przemiał wiązało się przeprowadzanie ekspertyz archiwalnych brakowanych akt oraz kontrolowanie zbiornic makulatury. Dzięki tym czynnościom Archiwum zapobiegło zniszczeniu wielu cennych materiałów archiwalnych a jednocześnie umożliwiło odzyskanie przez przemysł papierniczy dużej ilości surowca wtórnego.

Należy jeszcze dodać, że od 1976 r. Archiwum również opiniuje normatywy kancelaryjne i archiwalne, tj. instrukcje kancelaryjne, wykazy akt i instrukcje w sprawie organizacji i zakresu działania składnic akt oraz udziela pomocy zakładom pracy w ich opracowaniu i wprowadzeniu do codziennej praktyki kancelaryjnej.

4. Działalność naukowa

Jak już wspomniano, Archiwum jest nie tylko urzędem państwowym, lecz także placówką naukowo-badawczą. Oprócz zabezpieczania, gromadzenia, opracowywania zasobu archiwalnego, ma obowiązek prowadzenia prac naukowo-badawczych w zakresie archiwistyki i archiwoznawstwa oraz historii regionu. Skromna obsada kadrowa i wiążąca się z tym konieczność skupienia uwagi na czynnościach administracyjnych, a także traktowanie przez władze nadrzędne pracy badawczej archiwistów jako prywatnego wkładu do pracy zawodowej[18], nie sprzyjały przez wiele lat pracy naukowo-badawczej. Mimo trudności, choć w skromnych rozmiarach, Archiwum prowadziło ją jednak nieomal od początku istnienia,

---

[18] Sytuacja zaczęła się stopniowo zmieniać po uzyskaniu przez archiwa państwowe w 1962 r. prawa do zatrudniania pracowników naukowo-badawczych w oparciu o ustawę z dnia 17.III.1961 r. o instytutach naukowo-badawczych /Dz.U. nr 12, poz.60/.

traktując pracę naukową jako jeden z najskuteczniejszych sposobów podniesienia swej rangi i prestiżu w regionie. Kierując się wspomnianymi pobudkami, Powiatowe Archiwum Państwowe w Lesznie już w 1956 r. włączyło się aktywnie do prac nad zorganizowaniem w Lesznie sesji naukowej Polskiej Akademii Nauk z okazji 400 rocznicy powstania leszczyńskiego gimnazjum i 300 rocznicy wydania dzieła "Didactica opera omnia" Jana Amosa Komeńskiego[19]. Przy okazji udziału w sesji gości z Czechosłowacji Archiwum nawiązało trwającą do dzisiaj współpracę z Muzeum Jana Amosa Komeńskiego z Uherskym Brodé na Morawach, polegającą głównie na wymianie publikacji naukowych o Komeńskim i braciach czeskich. Niebawem Archiwum włączyło się również do prac związanych z opracowaniem pierwszej powojennej monografii ziemi leszczyńskiej[20] i do prac sekcji naukowych powiatowych komitetów obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. W 1961 r. kierownik Archiwum mgr Wacław Nawrocki był także jednym z założycieli Towarzystwa Miłośników Ziemi Kościańskiej, które postawiło sobie za cel pogłębianie i popularyzację wiedzy o tamtejszym regionie[21].

Zmiana na stanowisku kierownika Archiwum oraz pogłębiające się trudności lokalowe osłabiły niebawem na pewien czas działalność naukową, lecz jej nie przerwały. Archiwum podtrzymywało kontakty z Towarzystwem Miłośników Ziemi Kościańskiej, udzielając pomocy w prowadzeniu badań nad historią ziemi kościańskiej, zwłaszcza okresu okupacji hi-

---

[19] Zob.: Sesja naukowa w Lesznie z czterechsetną rocznicą powstania Gimnazjum i w trzechsetną wydania "Opera didactica omnia" J.A.Komeńskiego, Wrocław 1957, s.278.

[20] Ziemia leszczyńska. Pod red.Janusza Deresiewicza, Poznań 1966, s.384.

[21] Kazimierz Zimniewicz, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej. Dziesięć lat działalności 1961-1971. W: Pamiętnik Towarzystwa Miłośników Ziemi Kościańskiej. Kościan 1972, s.17-18; Kazimierz Zimniewicz, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej 1961-1976.W: Rocznik Leszczyński. T.I, Poznań 1977, s.333.

tlerowskiej; stopniowo nawiązywało też współpracę z innymi instytucjami i organizacjami prowadzącymi badania regionalne, jak Muzeum w Lesznie i Związkiem Bojowników o Wolność i Demokrację w Lesznie. Pod koniec lat sześćdziesiątych Archiwum nawiązało kontakt z rozwijającym coraz żywszą działalność Leszczyńskim Towarzystwem Kulturalnym. Współpraca pogłębiła się po wejściu kierownika Archiwum w 1972 r. w skład prezydium zarządu Towarzystwa. Archiwum włączyło się wtenczas aktywnie do pracy sekcji historycznej, uczestnicząc w opracowywaniu i realizacji planów wydawniczych[22] i naukowo-badawczych, zwłaszcza sesji naukowych i popularnonaukowych, jak: "Tradycje oświatowe ziemi leszczyńskiej" /1973/, "Leszczyńskie tradycje wydawnicze" /1974/, czy sympozjum o Janie Jonstonie /1975/.

Oprócz udziału w badaniach regionalnych, Archiwum przez cały czas uczestniczyło w pracach naukowo-badawczych z zakresu archiwistyki, a ściślej mówiąc archiwoznawstwa, organizowanych przez Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego. Archiwiści leszczyńscy brali systematycznie udział w konferencjach regionalnych oraz w comiesięcznych zebraniach naukowych w tamtejszym Archiwum, prezentując zwykle raz w roku referat z zakresu archiwoznawstwa, podsumowujący doświadczenia zdobyte w praktyce archiwalnej. Niektóre z referatów zostały opublikowane w Archiwiście - Biuletynie Kwartalnym SAP[23]. Archiwum współdziałało także w inicjowanych przez władze nadrzędne pracach nad opracowaniem i wydaniem drukiem pomocy archiwal-

---

[22] Zob.: Tradycje oświatowe ziemi leszczyńskiej. Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej w Pawłowicach w dniu 12 maja 1973 r. przez Towarzystwo Pedagogiczne w Lesznie i Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne. Warszawa-Poznań 1975, s.71; Jan Jonston.Praca zbiorowa. Leszno 1974, s.68.

[23] Oprócz artykułów A.Piwonia wymienionych w przyp.1, zob. także: A.Piwoń, Uwagi na marginesie konferencji regionalnej archiwistów terenowych w Poznaniu. Archiwista 1971 r., nr 3/26/, s.5-7; tenże, Uwagi o wizytacji archiwów zakładowych. Archiwista 1976 r., nr 4/47/, s.20-24.

nych i źródeł archiwalnych, jak przewodnika po zasobie archiwalnym i publikacji źródłowej na temat kształtowania się władzy ludowej w Wielkopolsce[24].

Ożywienie działalności naukowej nastąpiło po utworzeniu Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lesznie, które otrzymało statutowy obowiązek prowadzenia prac badawczych. Pracownik naukowo-badawczy Archiwum uczestniczył odtąd systematycznie w pracach zespołu problemowego przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, zajmującego się opracowaniem tematu pt.: Kryteria selekcji jednostek organizacyjnych podlegających szczególnemu nadzorowi archiwalnemu. Wyrazem wzmożonej aktywności naukowej Archiwum jest również udział przedstawiciela Archiwum w życiu naukowym regionu, jak: sesji popularnonaukowej o Karolu Kurpińskim /1976/ i międzynarodowej sesji naukowej o Stanisławie Leszczyńskim /1977/, pracach komitetu redakcyjnego Rocznika Leszczyńskiego i publikacjach o regionie[25]. Wreszcie świadczy o tym zorganizowanie w 1977 r. przez Archiwum Regionalnego Zespołu Badawczego dla opracowywania i publikacji źródeł archiwalnych do dziejów Leszna i województwa[26]. Do współpracy z Zespołem pozyskano pracowników naukowych oraz regionalistów, działaczy politycznych i społecznych.

Działalność naukowo-badawczą Archiwum ułatwia biblioteka podręczna. Do gromadzenia księgozbioru przystąpiono już w 1951 r. Biblioteka miała wówczas przede wszystkim ułatwić pracownikom wykonywanie obowiązków służbowych,

---

[24] Początki władzy ludowej w Wielkopolsce. Materiały źródłowe z wielkopolskich archiwów państwowych pod red. S. Nawrockiego. Warszawa 1976, s.212, il.

[25] Zob.: Leszczyńskie tradycje wydawnicze. Referaty sesji popularno-naukowej. Leszno 1976; Biuletyn dożynkowy, Leszno, kwiecień 1977, s.27-40; tamże, czerwiec 1977, s.34-36, 37-41.

[26] Zespół zorganizowano w oparciu o zarządzenie nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 3.III. 1977 r. w sprawie podjęcia przez wojewódzkie archiwa państwowe prac naukowo-badawczych ...

zwłaszcza opracowanie zasobu archiwalnego. Pierwszymi nabytkami były dzienniki ustaw, dzienniki urzędowe i orędowniki, a więc czasopisma zawierające bogactwo informacji o ustroju i kompetencjach władz i urzędów. Dopiero kilka lat później gromadzenie księgozbioru stało się obowiązkiem powiatowych archiwów państwowych. Wtedy leszczyńskie Archiwum miało już w zasadzie bibliotekę zorganizowaną. W roku 1960 księgozbiór obejmował bowiem 415 woluminów i był zinwentaryzowany i skatalogowany.

W następnych latach biblioteka szybko się powiększała, przybywało książek z darów, kupna i wymiany. Przeważała jednak pierwsza forma wzbogacania zbiorów. Ofiarodawcami książek i czasopism - poza Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych - byli: autorzy prac o tematyce regionalnej i pracownicy Archiwum oraz niektóre urzędy państwowe. Pewną ilość książek pozyskano także z Archiwum Państwowego Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego.

W związku ze znacznym powiększeniem się zbiorów oraz nowymi przepisami o prowadzeniu bibliotek w archiwach państwowych zaszła wówczas konieczność ponownego opracowania księgozbioru. Prace przeprowadzono w latach 1967-1971. Po ich zakończeniu księgozbiór liczył ogółem 1363 woluminy, mianowicie 473 woluminy wydawnictw zwartych i 890 woluminów czasopism. W roku 1976 księgozbiór obejmował już 1663 woluminy: 670 woluminów wydawnictw zwartych i 993 woluminy czasopism. Składały się na niego: literatura archiwalna, podstawowe publikacje dotyczące ustroju i administracji państwa polskiego, encyklopedie popularne, roczniki statystyczne, wydawnictwa informacyjne, słowniki, bibliografie historyczne, monografie historyczne o tematyce regionalnej, ważniejsze pozycje z zakresu metodologii historii i nauk pomocniczych historii, wydawnictwa źródłowe, dzienniki urzędowe, orędowniki powiatowe, prasa codzienna i czasopisma naukowe.

5. Inne prace regionalne

Powołanie do życia w roku 1950 powiatowych archiwów państwowych było ważnym wydarzeniem w życiu kulturalnym kraju, mimo iż początkowo miały one spełniać jedynie rolę swego rodzaju składnic akt bez stałego zasobu. Archiwa powiatowe zajęły się bowiem nie tylko zabezpieczaniem materiałów archiwalnych, cennych świadectw przeszłości i dorobku naszego narodu, lecz także aktywnie włączyły się w nurt życia kulturalnego swych regionów. W ten sposób pierwotna koncepcja organizacji i działania archiwów rychło uległa przeobrażeniu. Prawne podstawy znalazło to jednak dopiero w roku 1957, kiedy archiwa powiatowe uczyniono normalnymi placówkami archiwalnymi.

Leszczyńskie Archiwum podjęło prace regionalne stosunkowo wcześnie, bo już w 1953 r., wyprzedzając nawet wytyczne władz nadrzędnych w tej sprawie. Pierwszymi pracami na rzecz regionu, a także popularyzacji Archiwum, były pogadanki i prelekcje o treści historycznej. Wkrótce wzbogacono je o wystawy i pokazy archiwaliów, urządzane z okazji lokalnych rocznic i jubileuszów. Wystawy cieszyły się na ogół dużym zainteresowaniem, co skłaniało do rozwijania tej działalności. Ogółem do 1977 r. Archiwum zorganizowało samodzielnie siedem dużych wystaw archiwalnych o różnorodnej tematyce: Ustrój władz miasta Leszna i ziemi wschowskiej, Rozwój gospodarczy miast wielkopolskich, Leszno w dokumencie archiwalnym, Czasopisma regionalne w zbiorach Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie, Dokumenty zbrodni hitlerowskich, Leszczyńskie przywileje, Leszno miasto szkół. Wobec braku własnego lokalu wystawowego Archiwum korzystało z gościny placówek kulturalnych, zwłaszcza Muzeum w Lesznie, które zapewniały zarazem obsługę wystaw. Poza wspomnianymi wystawami, Archiwum wielokrotnie uczestniczyło również w wystawach organizowanych przez inne instytucje i stowarzyszenia, jak Muzeum w Lesznie, Dom

Kultury w Lesznie, Powiatową Biblioteką Publiczną w Lesznie, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej, Gostynińskie Towarzystwo Kulturalne i sekcję młodzieżową Leszczyńskiego Towarzystwa Kulturalnego. Na przykład w latach 1965-1972 Archiwum wespół z Powiatową Biblioteką Publiczną w Lesznie i Domem Kultury w Lesznie zorganizowało pięć wystaw objazdowych, które eksponowano w miejskich i gromadzkich bibliotekach publicznych, klubach wiejskich i szkołach byłego powiatu leszczyńskiego. Wystawy, złożone z dużego formatu fotokopii z objaśnieniami, cieszyły się dobrą frekwencją i zyskały pozytywne opinie zwiedzających. Po 1963 r. Archiwum przez kilka lat organizowało pokazy fotokopii archiwaliów w gablocie przed wejściem do swego budynku. Wystawki, zmieniane kilka lub kilkanaście razy w roku, były związane z aktualnymi rocznicami politycznymi, społecznymi i kulturalnymi. Niekiedy Archiwum urządzało podobne wystawki także w sąsiednich miastach.

W pracy regionalnej dużą wagę Archiwum przywiązywało do współpracy ze szkołami i młodzieżą. Początkowo kontakty ograniczały się do przyjmowania wycieczek nauczycieli i młodzieży oraz wygłaszania pogadanek i prelekcji o przeszłości regionu i zbiorach Archiwum, później wzbogaciły się o nowe formy działania, jak pomoc dla nauczycieli w wyborze lokalnych źródeł do lekcji historii i wychowania obywatelskiego, uczestniczenie w organizowaniu konkursów historycznych, współpracę z Młodzieżowym Uniwersytet Regionalnym w Lesznie i Młodzieżowym Towarzystwem Przyjaciół Nauk w Lesznie. W 1972 r. Archiwum przy współpracy z Leszczyńskim Towarzystwem Kulturalnym opracowało zestaw źródeł do dziejów ziemi leszczyńskiej w latach 1920-1945 jako pomoc dydaktyczną dla nauczycieli historii. Należy jeszcze dodać, że Archiwum podejmowało też kilkakrotnie współpracę z młodzieżą pozaszkolną, np. zrzeszoną w Związku Młodzieży Socjalistycznej lub uczestniczącą w Studenckich Hufcach Pracy, udzielając pomocy w zorganizowaniu wystaw lub wygłaszając do niej prelekcje o treści historycznej.

Z działalnością regionalną wiążą się także informacje o działalności Archiwum składane władzom politycznym i organom administracyjnym a także kontakty Archiwum z radiem, telewizją i prasą. Te ostatnie polegały na udziale pracowników Archiwum w audycjach radiowych i telewizyjnych, poświęconych leszczyńskiemu środowisku kulturalnemu oraz na zamieszczaniu w prasie codziennej artykułów o zasobie i działalności Archiwum[27].

Zakończenie

Zorganizowanie w Lesznie w 1950 r. Archiwum Państwowego było ważnym wydarzeniem w życiu kulturalnym regionu. Mimo wielu trudności, a często także braku zrozumienia dla swej działalności, Archiwum zabezpieczyło bowiem przed zniszczeniem wiele bezcennych źródeł do dziejów południowo-zachodniej Wielkopolski, tworząc warsztat pracy dla przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych i regionalistów oraz swoisty "bank" informacji dla bieżących potrzeb administracji, gospodarki terenowej i osób prywatnych. Spełniając powierzone zadania, Archiwum z każdym rokiem rozwijało również coraz bardziej własne badania naukowe z zakresu archiwistyki i historii regionu, stając się pożądanym współuczestnikiem działalności naukowej rozwijanej przez regionalne stowarzyszenia kulturalne i inne organizacje społeczne.

---

[27] Np. w 1977 r. zamieszczono w prasie codziennej sześć artykułów o zasobie i działalności Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lesznie.

Maria Tarnowska
Olsztyn

Udostępnianie akt do celów naukowych w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie

Do najcenniejszych zadań, jakie spełniają archiwa państwowe należy udostępnianie materiałów archiwalnych dla badań naukowych oraz dla bieżących potrzeb praktycznych władz państwowych, instytucji społecznych i poszczególnych obywateli. Udostępnianie bezpośrednie akt odbywa się w pracowniach naukowych archiwów. Podstawę prawną udostępniania stanowi zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 marca 1957 r. w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych, z późniejszymi zmianami[1]. Ponadto obowiązuje służbę archiwalną, jak i korzystających regulamin udostępniania materiałów archiwalnych[2].

W stosunku do okresu międzywojennego rozszerzona została granica chronologiczna udostępnionych akt najnowszych; akta wytworzone do 1939 r. udostępniane są bez większych ograniczeń, po uzyskaniu zezwolenia dyrektora archiwum. Materiały źródłowe z lat 1939-1950 udostępnia się po pozytywnym zaopiniowaniu wniosku przez komisje opinio-

---

[1] Mon.Pol.1957, nr 24, poz.173; Mon.Pol. 1966, nr 5, poz.44; Mon.Pol. 1968, nr 4, poz.24.

[2] Załącznik do zarządzenia Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych nr 10 z 29.VI.1960 r. w sprawie udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych.

dawczo-doradcze, które od 1968 r. działają przy poszczególnych archiwach. Zezwoleń na korzystanie z akt wytworzonych po 1950 r. udziela naczelny dyrektor archiwów państwowych na wniosek właściwej komisji opiniodawczo-doradczej.

Pracownia naukowa Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, z uwagi na trudności lokalowe, zorganizowana została w niewielkim pomieszczeniu o powierzchni 25 m^2, w którym równocześnie może korzystać z akt zaledwie sześć osób. Celem ułatwienia korzystającym szerszych możliwości dostępu do akt, oprócz normalnych godzin otwarcia pracowni, cztery razy w tygodniu pełnione są dodatkowe dyżury w godzinach popołudniowych.

Uruchomiona w 1975 r. pracownia reprograficzna stworzyła możliwość sporządzania odbitek kserograficznych, fotokopii oraz mikrofilmów użytkowych. Zaopatrzenie pracowni naukowej w trzy czytniki pozwala w dużym stopniu na udostępnianie mikrofilmów, zabezpieczając w ten sposób materiały archiwalne najczęściej wykorzystywane. Ponadto zaopatrzono pracownię w księgozbiór podręczny składający się z wydawnictw archiwalnych, encyklopedycznych, słowników i wydawnictw regionalnych. Zgromadzono również wszystkie pomoce ewidencyjno-informacyjne związane z zasobem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie i archiwów terenowych woj. olsztyńskiego. Podstawową część pomocy ewidencyjno-informacyjnych stanowią inwentarze książkowe. Archiwum olsztyńskie dysponuje 284 inwentarzami książkowymi i 151 kartkowymi. Archiwa terenowe posiadają 198 całkowicie opracowanych zespołów archiwalnych, przede wszystkim z okresu Polski Ludowej. Oprócz inwentarzy archiwalnych, spisu zespołów i kartoteki dane o zasobie zawarte są w archiwalnym biuletynie informacyjnym[3] oraz szeregu artykułach zamieszczonych w prasie archiwalnej, jak i regionalnej[4].

[3] Archiwalny Biuletyn Informacyjny Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie oraz jego archiwa powiatowe. Warszawa 1957, wyd.2 rozszerzone, s.49. Wykaz udostępnianych zespołów zawiera również Katalog inwentarzy archiwalnych. Warszawa 1971 /NDAP/, s.422-430.

Z pomocy wyższego rzędu pozwalających badaczom na dotarcie w jak najkrótszym czasie do poszukiwanej informacji należy wymienić częściowo już opublikowany sumariusz akt naczelnej władzy Prus książęcych "Etats-Ministerium", indeks przedmiotowy do zespołu Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, opracowany na podstawie zawartości poszczególnych jednostek archiwalnych, katalogi zdjęć, rysunków i dokumentacji technicznej oraz indeks miejscowości zespołu Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich. Ponadto Archiwum posiada kartotekę do dziejów wsi, wymagającą jednak uzupełnienia. Z uwagi na duże potrzeby w zakresie opracowania zasobu archiwalnego, przygotowanie przewodnika po zasobie archiwów państwowych woj. olsztyńskiego przełożone zostało na lata 1980-1985, natomiast przewiduje się przygotowanie do druku przewodnika po zespole Urzędu Pełnomocnika RP na Okręg Mazurski i Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie.

W okresie od 1965 do 1977 roku do celów naukowych w pracowni naukowej Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie z akt korzystało 608 osób. Łącznie udostępniono 13 197 jednostek archiwalnych /j.a./. Z innych archiwów krajowych w ramach wypożyczeń międzyarchiwalnych sprowadzono 757 j.a., zaś do innych wypożyczono 711 j.a. Kontakty z zagranicą ograniczyły się do sprowadzenia z archiwów Niemieckiej Republiki Demokratycznej akt do dziejów plebiscytów europejskich, plebiscytu na Śląsku, ruchu polskiego na Warmii na przełomie XIX i XX wieku oraz kolei państwowych w powstaniu styczniowym, łącznie 59 j.a. Odwiedzin w pracowni naukowej zanotowano 6681.

[4] Szczegółowe dane bibliograficzne zob. art. Marii Tarnowskiej: "Pracownia naukowa Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie w latach 1965-1975" Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1976, nr 2 /132/, s.295-303.

Szczegółowe dane w układzie rocznym przedstawia następująca tabela:

Lata	Udostępniono jednostek archiwalnych					Liczba osób korzystających	Liczba odwiedzin w pracowni
	Z magazynu własnego	Wypożyczonych z innych archiwów	Wysłanych do innych archiwów	Sprowadzonych z zagranicy	Razem		
1965	583	-	56	-	639	29	163
1966	398	24	239	20	681	35	96
1967	578	78	54	-	710	25	505
1968	539	58	36	-	633	27	410
1969	710	18	29	20	777	29	710
1970	316	72	44	7	439	25	316
1971	485	49	39	5	578	35	235
1972	577	16	86	7	686	50	303
1973	745	62	49	-	956	62	650
1974	870	87	25	-	982	50	657
1975	818	52	50	-	920	56	510
1976	2107	127	55	-	2289	82	1086
1977	2807	114	49	-	2907	103	1040
Razem	11633	757	811	59	13197	608	6681

Uwaga: w latach 1974-1975 udostępnianie akt było ograniczone z powodu kapitalnego remontu magazynów.

Akta własnego zasobu były wykorzystywane przez pracowników Archiwum do sporządzania na rzecz instytucji i osób prywatnych kwerend dotyczących okresu zatrudnienia w instytucjach zlikwidowanych, ustaleń genealogicznych, wyciągów z akt gruntowych i innych. Udzielano również pisemnych informacji o zasobie w oparciu nie tylko o pomoce ewidencyjne, lecz i w oparciu o konkretne dokumenty archiwalne. Do celów informatyki sporządzane są karty dokumentacyjne, rejestrujące materiały przydatne dla potrzeb gospodarki narodowej w oparciu o akta miejskie i akta Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków i Historii Prus Wschodnich.

x

Analiza struktury korzystających wykazała, że w latach 1965-1970 najwięcej z akt korzystało pracowników naukowych /z zakresu historii, profesorów, docentów, doktorów, jak i doktorantów/, dopiero na drugim miejscu znaleźli się studenci. W następnych latach liczba studentów znacznie wzrosła, co znajduje uzasadnienie w rozwoju olsztyńskich wyższych uczelni oraz masowym uzupełnianiu wyższego wykształcenia osób już pracujących zawodowo. Stały kontakt z archiwum utrzymują historycy sztuki. W niewielkim stopniu wykorzystują źródła dziennikarze, zaledwie 7 osób na przestrzeni omawianego okresu. Środowisko bibliotekarzy olsztyńskich reprezentowały trzy osoby. Około 4-5 osób rocznie stanowią miłośnicy historii regionu - amatorzy, najczęściej będąc już w wieku emerytalnym zbierają materiał archiwalny do różnorodnych zagadnień wiążących się z pełnioną przez wiele lat pracą. Odnotowania wymaga fakt prawie systematycznego korzystania z akt przez historyków medycyny. Na poziomie 3-4 osób utrzymuje się liczba archiwistów i pracowników administracji korzystających z akt do celów naukowych. 80% ogółu korzystających pochodziła z Warmii i Mazur, pozostałą część uzupełniały osoby z innych środowisk naukowych w kraju, prowadzących badania nad przeszłością naszego regionu. Z badaczy zagranicznych 7 osób odwiedziło Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie.

Zainteresowania korzystających uległy na przestrzeni omawianego okresu wyraźnej zmianie. W pierwszym okresie dominowało zapotrzebowanie na akta z okresu XIX i początków XX wieku. Lata 1970-1975 wykazały zwiększony popyt na źródła z okresu Polski Ludowej. W znacznej mierze przyczyniły się do tego obchody 30-lecia, jak i słaba znajomość

języków obcych przez studentów. Zjawisko to wystąpiło we wszystkich archiwach krajowych[5]. Z zasobu archiwum olsztyńskiego udostępniono z Oddziału I obejmującego akta do 1945 roku, 2949 j.a., zaś z Oddziału II gromadzącego akta Polski Ludowej 4477 j.a., przy czym w 90% z okresu 1945-1950. Zamówienia badaczy nie dotyczyły wszystkich zespołów archiwalnych. Na ogólną liczbę 752 zespołów Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, w tym 435 uporządkowanych, udostępniono akta 205 zespołów. Najczęściej wykorzystywane były akta Rejencji Olsztyńskiej. Starostw Powiatowych /landratur/ i Wydziałów Powiatowych /Kreisausschusów/ akta miast do 1945 roku, podworskie oraz akta Prowincjonalnego Konserwatora Zybytków i Historii Prowincji Prus Wschodnich.

Z okresu Polski Ludowej w największym stopniu udostępnione były akta organów administracji państwowej: Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, Urzędu Wojewódzkiego, a następnie Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Z zespołów niescalonych największe zapotrzebowanie dotyczyło akt Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, Kuratorium Okręgu Szkolnego Olsztyńskiego i Wojewódzkiego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Olsztynie. W mniejszym stopniu zamówienia dotyczyły akt urzędów szczebla powiatowego, z uwagi na odbicie ich działalności w aktach instytucji szczebla wojewódzkiego. Nie budziły również większego zainteresowania akta miast z okresu po 1945 roku, z wyjątkiem Zarządu Miejskiego w Olsztynie.

Niedoceniane są przez badaczy akta naczelnych władz byłej prowincji pruskiej: Naczelnego Prezydium Prus Wschodnich, Starostwa Krajowego Prus Wschodnich, Wydziału Prowincjonalnego Prus Wschodnich, Sejmu Prowincjonalnego Prowincji Pruskiej, Komitetu Stanowego Stanów Prus Wschodnich i Litwy. Niewątpliwie zaciążył na tym brak inwentarzy archiwalnych tych zespołów. Część zasobu archiwum nie została w ogóle wykorzystana. Należą do tej grupy akta instytucji bankowych, Dyrekcji Kolei Prus Wschodnich, urzędów rybackich, budowlanych, akta notarialne, sądowe i urzędów stanu cywilnego /wykorzystywane jedynie przy załatwianiu kwerend/. Sporadycznie również sprowadzane są z magazynów akta urzędów domenalno-rentowych, instytucji kościelnych oraz nadleśnictw.

Stopień wykorzystania materiałów archiwalnych jest bardzo niski. Zjawisko to zanotowały prawie wszystkie archiwa krajowe[6]. W 1971 r. na sesji "Archiwa warsztatem pracy historyka" stwierdzono, że zasób archiwalny archiwów państwowych wykorzystywany jest najwyżej w 1,5%. W archiwach olsztyńskich stopień wykorzystania materiałów archiwalnych jest nieco niższy. Przyczyną tego stanu rzeczy był niewątpliwie brak w minionym okresie na terenie Olsztyna wyższej szkoły typu humanistycznego.

Na bazie zasobu archiwalnego z terenu województwa olsztyńskiego powstało w omawianym okresie szereg interesujących prac naukowych, w dużym stopniu wzbogacających wiedzę o regionie. Badania prowadzone przez pracowników nauki dają pewność należytego wykorzystania źródeł oraz wniesienia istotnego wkładu do badań poprzez publikację wyników poszukiwań.

Udostępnianie źródeł do prac magisterskich często mija się z celem z uwagi na wielokrotność identycznych tematów, np. kształtowanie się władzy ludowej w jednym z powiatów powtórzyło się kilkanaście razy, stąd też poważne ograniczenia stosowane przez komisje - opiniodawczo-doradcze przy udzielaniu zezwoleń na korzystanie z akt. W ten

---

[5] Irena K o b e r d o w a : Wykorzystanie zasobu archiwów państwowych dla badań naukowych, w: Materiały z sesji "Archiwa warsztatem pracy historyka". Toruń 1971, s.41-52.

[6] I. K o b e r d o w a: tamże, s.42.

sposób komisja opiniodawczo-doradcza chroni akta przed zbytecznym udostępnianiem, sugerując jednocześnie zmianę tematu w oparciu o inne materiały archiwalne mniej wykorzystywane. Pozostała grupa badaczy realizująca z reguły konkretne zamówienia z redakcji "Komunikatów Mazursko-Warmińskich" lub wydawnictwa "Pojezierza". W tym wypadku komisja opiniodawczo-doradcza przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie lub dyrektor /w przypadku zapotrzebowania na akta wytworzone przed 1939 r./ nie stawiali żadnych przeszkód.

x

Analiza zgłoszonych w pracowni naukowej tematów badawczych pozwoliła na ich ogólny podział według następujących zagadnień: sprawy społeczno-polityczne ujmują badania nad uchwyceniem myśli politycznej w Polsce wobec Warmii i Mazur w okresie porozbiorowym, sytuacją Warmii w dobie wojny północnej, działalnością polityczną, społeczną i gospodarczą rodu Finckensteinów, wkładem nauczycieli i duchowieństwa ewangelickiego w utrzymaniu polskości na Mazurach w XVIII i XIX wieku kształtowaniem i przeobrażeniami świadomości narodowej na Warmii, ustrojem administracyjnym Prus Wschodnich XIX i XX wieku, bazą powstańczą 1863 r. na Mazurach, polskim ruchem narodowym w latach 1856-1919, rolą gazet polskich w latach 1842-1949 w zachowaniu polskości na Warmii i Mazurach, polityką imperializmu niemieckiego wobec ludności mazurskiej, polskim ruchem narodowym w Prusach Zachodnich w latach 1850-1919, stosunkiem polskiej prasy zaboru pruskiego do wydarzeń rewolucyjnych w Rosji, rolą duchowieństwa katolickiego w zaborze pruskim wobec sprawy niepodległości Polski, funkcją polityczną Kościoła Katolickiego, plebiscytami na Warmii i Mazurach, polskim ruchem młodzieżowym w latach 1920-1939, polityką agrarną Niemiec hitlerowskich na tzw. ziemiach wcielonych do Rzeszy, pracą przymusową na terenie Prus Wschodnich.

Z okresu historii najnowszej zgłoszonych zostało szereg prac doktorskich oraz magisterskich poruszających sprawy społeczno-polityczne. Trwają badania nad powstaniem i działalnością grup operacyjnych w 1945 r., organów administracji państwowej i samorządowej, polityką integracyjną państwa polskiego wobec Ziem Odzyskanych, rolą Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w odbudowie i rozwoju woj. olsztyńskiego, działalnością poszczególnych organów administracji państwowej i urzędów niezespolonych, rolą rad narodowych, organizacjami młodzieżowymi na tle przemian społeczno-politycznych. Około 10 prac dotyczyło osadnictwa na Warmii i Mazurach, udziału wojska w zagospodarowaniu naszego regionu. Na uwagę zasługują praca doktorska omawiająca udział organów Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa w utrwaleniu władzy ludowej na Warmii i Mazurach w latach 1945-1948 oraz monografia prasy olsztyńskiej za lata 1945-1975.

Drugie miejsce pod względem ilości zgłoszonych tematów zajmują zagadnienia oświaty, kultury i sztuki. Tematem pracy doktorskiej stały się dzieje oświaty polskiej na Warmii i części Mazur od połowy XVIII do połowy XIX wieku oraz zagadnienia ruchu kulturalnego Warmii, Mazur i Powiśla w okresie międzywojennym. Pozostałe tematy dotyczyły okresu po 1945 r. Na podkreślenie zasługuje opracowanie monografii oświaty i kultury dorosłych na terenie woj. olsztyńskiego. Szereg prac było związanych z organizacją życia kulturalnego, działalności klubów, towarzystw, amatorskich zespołów artystycznych, organizacją i działalnością Teatru im. St.Jaracza w Olsztynie oraz innych placówek kulturalnych.

Najszerszy zakres badań obejmował zagadnienia organizacji i rozwoju szkolnictwa. Tematem prac doktorskich stało się szkolnictwo podstawowe woj. olsztyńskiego w latach 1945-1969, szkolnictwo średnie, oświata rolnicza, kształcenie i dokształcanie nauczycieli dla potrzeb średniego szkolnictwa zawodowego oraz rola szkoły w procesie

przeobrażenia świadomości społecznej na Warmii i Mazurach w latach 1945-1965. Ponadto zgłoszono kilkanaście prac dyplomowych, magisterskich i innych związanych z rolą Związku Nauczycielstwa Polskiego i nauczycieli polskich w odbudowie i rozwoju woj. olsztyńskiego, organizacji wychowania przedszkolnego oraz sieci szkół i ich działalności w poszczególnych powiatach. Ciekawie przedstawiały się badania z zakresu bibliotek. Związane były z rejestracją poloniców w zbiorach bibliotecznych rodów pruskich, historią bibliotek Warmii, bibliotek ludowych w zaborach pruskich i Rzeszy Niemieckiej w latach 1843-1939, organizacją bibliotek szkolnych i pedagogicznych w latach 1945-1950.

Bogato reprezentowana była tematyka z zakresu historii sztuki. Dokumentacja Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prus Wschodnich stała się podstawą opracowania monografii zespołu pałacowego w Markowie, Dawidach, Gładyszach, Drogoszach, Lipowinie, Stabitach, Sztynorcie Wielkim, zamku w Szymbarku k/Iławy, Szczytnie i Olsztynie. Kwerendy archiwalne dotyczyły również źródeł do opracowania zagadnień historycznych zabytkowych kościołów, loży masońskiej, jak również opracowań historyczno-urbanistycznych Bartoszyc, Dobrego Miasta i Ornety. Opracowywano również dokumentację naukowo-historyczną budownictwa drewnianego na Warmii i Mazurach, budownictwa wiejskiego.

Sprawy gospodarcze w mniejszym stopniu interesowały badaczy. Na uwagę zasługuje jedynie opracowanie struktury agrarnej Warmii w XVII wieku, problemu uprzemysłowienia Prus Wschodnich w latach 1871-1939, reformy rolnej na Pomorzu w latach 1920-1938 oraz stosunków gospodarczych na wsi w okresie 1871-1914. Kilka niewielkich opracowań dotyczyło dziejów wsi Rusi i okolic, Sławki Wielkiej oraz huty szkła w Jełguniu. W okresie Polski Ludowej zaś w wykazie zgłoszonych tematów figurują sprawy związane ze zniszczeniami wojennymi, uruchamianiem przemysłu, przeobrażeniami ekonomicznymi, strukturą agrarną gospodarstw, powiązaniem

Państwowych Gospodarstw Rolnych z siecią osadniczą, wpływem organizacji społecznych na przemiany w rolnictwie, zmianami w sieci wód powierzchniowych. W 1975 r. zgłoszono dwa tematy prac magisterskich dotyczących rozwoju spółdzielczości i handlu.

Istotną wartość naukową posiadają opracowane w oparciu o akta będące świadectwem wytrwałej walki o polskość Warmii i Mazur, biografie wybitnych bojowników o polskość Warmii i Mazur, takich jak Celestyn Mrongowiusz, Wojciech Kętrzyński, Wincenty Pol, Andrzej Samulowski, Michał Lengowski, Bogumił Linka, Alojzy Śliwa, Emilia Sukertowa-Biedrawina. Zaawansowane są badania nad historią medycyny w byłych Prusach Wschodnich, o czym świadczy szereg publikacji opartych w dużej mierze na aktach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie. W trakcie badań znajduje się również organizacja służby zdrowia w Okręgu Mazurskim po 1945 r. Akcja wydawnictwa "Pojezierze" w zakresie wydawania monografii poszczególnych miast i powiatów skłoniła szereg osób do skorzystania z archiwaliów, przede wszystkim z okresu Polski Ludowej. Częściowo zasób wykorzystany został do monografii miast Prus Zachodnich I połowy XIX wieku.

Z pozostałych tematów na uwagę zasługuje badanie słownictwa i frazeologii osiedleńczej w latach 1944-1948 na ziemiach północnych, praca językoznawcza dotycząca nazw ulic i placów Olsztyna oraz prace z zakresu demografii.

Oddzielnego omówienia wymagają prace naukowo-badawcze pracowników archiwum. Dotyczyły one historii ustroju administracyjnego Prus Książęcych i Warmii do XIX wieku, szkolnictwa również w XIX wieku, historii ruchu robotniczego, zagadnień ruchu polskiego oraz korespondencji politycznej XVIII wieku. Z okresu historii najnowszej zajmowano się dziejami poszczególnych urzędów, przygotowywaniem źródeł do druku oraz przygotowywaniem prac informacyjnych o zawartości poszczególnych zespołów archiwalnych.

Możliwość wypożyczeń międzyarchiwalnych pozwoliła na udostępnienie w pracowni naukowej akt z wielu archiwów centralnych, wojewódzkich, jak i archiwów wydzielonych oraz archiwów zagranicznych, pracownikom naukowym z terenu woj. olsztyńskiego, zajmującym się historią ruchu robotniczego wśród kolejarzy, historią kolei nadwiślańskich, plebiscytami na Śląsku i plebiscytami europejskimi.

Zasygnalizowana w powyższej analizie tematyka badawcza za lata 1965-1975 częściowo ukazała się drukiem zarówno w postaci samoistnych wydawnictw, jak też w formie artykułów na łamach miejscowej prasy naukowej. Nadal jednak istnieją duże potrzeby badawcze w zakresie historii Warmii i Mazur, zarówno politycznej, społecznej a przede wszystkim gospodarczej. Opracowania m.in. wymagają problemy ustrojowe, zagadnienia prawne, problematyka narodowościowa Mazurów, problematyka żydowska i litewska w XIX wieku, zagadnienia demograficzne, migracja ludności Prus Wschodnich w I połowie XIX wieku, okres Wiosny Ludów w Prusach Wschodnich, społeczeństwo Prus Wschodnich w czasie I wojny światowej. Szerszego opracowania oczekują problemy szkolnictwa i nauki, jak również sprawy opieki Kościoła nad szkołami, problemy języka ojczystego w kościele, funkcje duszpasterskie. Opracowania wymagają również biografie Gustawa Gizewiusza, Maksa Toeppena, Marcina Giersza, Wojciecha Kętrzyńskiego, ks.Walentego Barczewskiego. Niewykorzystana jeszcze jest tematyka gospodarcza, m.in. reformy agrarne na Mazurach, gospodarka rolna, leśna, rybna, hodowla, rzemiosło, handel, budownictwo i sprawy komunikacji w Prusach Wschodnich. Nie budziły dotychczas większego zainteresowania sprawy gospodarcze okresu Polski Ludowej, zagadnienia ludności rodzimej, jak również organizacja i wkład w utrwalenie ładu i praworządności organów prokuratury i sądownictwa.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe od szeregu lat stara się skoordynować plany w zakresie opracowania zespołów z postulatami badawczymi olsztyńskiego środowiska naukowego,

przez organizowanie narad środowiskowych. Zainteresowania w ubiegłym pięcioleciu okresem historii najnowszej skłoniło archiwum do przygotowywania do badań źródeł z lat 1945-1950. Plan pięcioletni na lata 1976-1980 przewiduje zakończenie porządkowania akt z lat 1945-1950 i udostępnienie badaczom akt zlikwidowanych urzędów administracji szczebla powiatowego, Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych i Urzędów Powiatowych od 1950 do 1975 r. Opracowane zostaną akta zespołów: Rząd Prus Książęcych, akta Sejmiku Prus Książęcych, Naczelne Prezydium Prus Wschodnich, Komitet Stanowy Prus Wschodnich i Litwy, grupa zespołów domenalno-rentowych, Narodowa Partia Ludowa. Przewiduje się poza tym uzupełnienie zespołów szkolnych rozpoznanymi aktami luźnymi.

Maria Żychowska
Tarnów

Materiały archiwalne dotyczące Związku Harcerstwa Polskiego na terenie miasta Tarnowa

1. Dzieje materiałów archiwalnych Harcerstwa w Tarnowie

Bogate tradycje Harcerstwa tarnowskiego nie posiadają żadnego jednolitego zbioru dokumentów ani na terenie miasta, ani w aktach b. Chorągwi Krakowskiej. Dwie wojny światowe jakie przetrwał ruch harcerski przetrzebiły materiały, a nieodpowiedzialność, często też nonszalancja osób zobowiązanych do troski o zachowanie dokumentów - dopełniły reszty. Wielka szkoda np. że przed ofenzywą wojsk rosyjskich w 1914 r. naczelnictwo gniazda sokolego zniszczyło swoje archiwum, w którym z pewnością można było by odnaleźć materiały do początków ruchu. Z lat międzywojennych nie zachowały się żadne akta Hufca Harcerzy /zniszczone prawdopodobnie we wrześniu 1939 r. na rozkaz Komendy Chorągwi/ ocalały natomiast kroniki i akta Hufca Harcerek przechowane przez Hufcową Janinę Zając.

Bezpośrednio po wojnie Hufcowy Harcerzy w Mościcach Jerzy Olszewski przekazał Komisji Historycznej ZHP w Warszawie miejscową prasę konspiracyjną, wydawaną przez Szare

Szeregi, ale w 1948 r. materiały te uległy zagubieniu i do dzisiaj nie zachował się ich żaden ślad. Również z okresu po 1945 r. brak materiałów. Tworzona przy Hufcu Tarnów-Miasto składnica z lat 1956-1963 została zlikwidowana przez kolejnego komendanta połączonych Hufców miasta i powiatu w 1964 r., który zapowiedział, że "będzie tworzył nową historię". W ostatnich latach obserwuje się usiłowania kompletowania dokumentacji Związku, głównie z uwagi na brak rozeznania w pracy poprzedników i wobec niemożności ustalenia obsady kadrowej, co przy powiększającej się liczbie pracowników etatowych, staje się ważkim problemem.

W wyniku podjęcia i opracowania pracy magisterskiej przez autorkę niniejszego artykułu pt. "Powstanie i rozwój ZHP w Tarnowie w latach 1910-1944" uzyskano drogą darowizn, wypożyczeń i zakupów od osób prywatnych szereg cennych materiałów. Wiele osób - w tym wszystkie rodziny poległych w walce harcerzy z Szarych Szeregów - przekazały jako dary, pozostałe po nich pamiątki do Archiwum Państwowego w Tarnowie.

Cenne, chociaż niezbyt liczne i rozproszone akta do omawianego tematu znajdują się w kilku zespołach Archiwum Państwowego w Tarnowie. Fragmentaryczne materiały z okresu powojennego znaleźć można w Archiwum Głównej Kwatery ZHP, która swój podstawowy zasób liczący 2643 j.a. /z okresu międzywojennego/ przekazała do Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Wśród nich właśnie można odnaleźć wiele dokumentów dotyczących działalności Harcerstwa w Tarnowie.

2. Materiały do dziejów ZHP przechowywane w Archiwum Państwowym w Tarnowie

Wspomniane wyżej dary osób prywatnych, znajdują się w dziale "Varia". Są w nich więc materiały odnoszące się do tzw. "dzikiego skautingu" i jego twórcy Jerzego Bonko-

wicz-Sittauera i inne, jak np. unikalne zdjęcie z kursu w Skolem z 1910 r. /dar Cz.Lipińskiego/. O żywiołowym rozwoju drużyn i ich gorącej akceptacji przez miejscową młodzież świadczą zachowane do dzisiaj trzy nieznane dotąd legitymacje skautowe z okresu I wojny, wraz z aksamitnymi naszywkami oznaczającymi posiadane stopnie młodzieżowe.

Uczestnictwo pięciu tarnowskich instruktorów w akcji plebiscytowej na Warmii i Mazurach poświadcza mikrofilm otrzymany z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie.

Odbiciem twórczych poszukiwać nowych metod pracy harcerskiej w odrodzonym państwie polskim są "Płomienie" - organ Wolnego Harcerstwa /wychodzące w Tarnowie/, których pełny komplet posiada tarnowskie Archiwum przypuszczalnie jako jedyne w kraju.

O formach pracy stosowanych później w Związku, o licznych obozach, zlotach i akcjach świadczy bogaty zbiór zdjęć zebrany od różnych ofiarodawców. Szczególnie cenne są wśród nich fotografie dotyczące pierwszych lat tworzenia się ruchu np. album ruchu żeńskiego z lat 1917-1937. Na niektórych kolekcjach odbijała się nieprzeciętna osobowość ich twórców, stąd bogaty materiał wydawniczy, ikonograficzny, symboliki, graficzny.

Szczególne pozycje stanowią akta dotyczące okresu okupacji; są więc relacje rodziców dotyczące aresztowań synów, jest zbiór zdjęć 13 młodocianych więźniów Oświęcimia, pamiątki po nich i dokumenty świadczące o ich harcerskiej przeszłości, są listy z obozów koncentracyjnych, wycinki z prasy powojennej wyjaśniające nieznane dotąd tragedie, wreszcie depesze o śmierci niektórych w obozach.

Oddzielny temat zbiorów harcerskich stanowią dokumenty związane z działalnością Szarych Szeregów na tutejszym terenie. Wychodzące trzy pisma w Tarnowie-Mościcach: "Przegląd Polski", "Biel i Czerwień" oraz "Walka Zbrojna", reprezentowane są przez stosunkowo duży zbiór dwóch pierwszych tytułów; nie dochował się niestety żaden egzemplarz "Walki Zbrojnej". W tym miejscu zaznaczyć wypada, że "Przegląd Polski" na terenie b. województwa krakowskiego ukazywał się w trzech edycjach: w Krakowie, Myślenicach i Mościcach. W tych ostatnich wychodził aż do stycznia 1945 r., podczas gdy dwie poprzednie przestały wychodzić od wiosny 1944 r. na skutek licznych aresztowań. Godnym podkreślenia jest też fakt utworzenia pisma o charakterze społeczno-literackim /Biel i Czerwień/ przeznaczonym dla młodych, poszukujących przyszłej drogi życiowej. Obydwa pisma zamieszczają obok wiadomości politycznych informacje o walkach partyzanckich na tutejszym terenie w 1944 r. oraz podają listę "Tych, którzy odeszli na wieczną wartę".

Ożywiona działalność wydawnicza Szarych Szeregów sprawiła, że bezpośrednio po wyzwoleniu ukazały się - aczkolwiek o innym charakterze - gazetki "Kuźnia Młodych", redagowana przez ZHP i TUR oraz "Zryw". Zamyka tę działalność numer gazetki "My" we wrześniu 1945 r.

Spuścizna aktowa po dowódcy Grupy Szturmowej "Szarych Szeregów" pchor. Stefanie Kasprzyku ps. "Dzik", stanowi najcenniejsze źródło do dziejów i działalności tej organizacji. Są to przeważnie materiały o charakterze programowo-instruktażowym: maszynopisy z wykładami anatomii uzupełnione pracowitymi rysunkami, instrukcje o rodzajach służb szaro-szeregowych "Dziś - Jutro - Pojutrze", o tworzeniu typu instruktora-ideału, są materiały dla Wojskowej Służby Kobiet, przepisy dyscyplinarne, organizacja armii, wojsk łączności, materiały dotyczące wyszkolenia żołnierskiego, instrukcje strzelania itp. Najcenniejszym dokumentem tej spuścizny po poległym "Dziku" jest unikalne "Sprawozdanie z Kursu Podchorążych Piechoty Szarych Szeregów", którego był organizatorem i kierownikiem. Niezwykła w tym "Sprawozdaniu" jest ocena każdego uczestnika tajnej podchorążówki, według sześciu cech charakteru, doskonale odzwierciedlająca troskę konspiracyjnego Harcerstwa o sprawy wychowania młodych ludzi. Obok materiałów dotyczących me-

todyki pracy z najmłodszą grupą "Zawiszaków" i próbą nowego stopnia "Bojowca", zachowały się tematy sugerowanych gawęd żołnierskich, mówiące o tym, że przyszła Polska będzie inna od przedwrześniowej: demokratyczna, sprawiedliwa, kulturalna i silna.

W materiałach po poległym Jurku Wojnarskim ps. "Szary" na szczególną uwagę zasługuje rozkaz "Dzika" zapowiadający sześciomiesięczną żałobę po odejściu kolegi.

Oprócz wymienionych materiałów rękopiśmiennych i maszynopisów, Archiwum tarnowskie posiada odbitki kserograficzne, zdjęcia i taśmy magnetofonowe.

Pokaźne miejsce w "Variach" zajmuje pełna dokumentacja 10 Drużyny Harcerek im. Partyzantów AK Oddziału "Regina II" /z Tarnowa/ dotycząca lat 1956-1964 oraz 13 Drużyny Harcerzy im. Sobieskiego /fragmenty materiałów ocalone ze śmietnika/.

Poza wyżej opisanymi materiałami zamieszczonymi w "Variach" wiele innych - chociaż rozproszonych - informacji, można odnaleźć w kilku zespołach tarnowskiego Archiwum. W Katalogu Głównym Wyższej Szkoły Realnej za rok 1901/2 znajduje się zapis twierdzący, że w tym właśnie roku Andrzej Małkowski był uczniem klasy III w Tarnowie. Ciekawe materiały odnoszące się do osób związanych pośrednio z ruchem harcerskim znajdują się w aktach Sądu Obwodowego w Tarnowie. Wielokrotnie przez akta tegoż przewija się barwna postać Franciszka Stylińskiego, hojnego patrona i ojca współzałożycieli ruchu. Szczególną rolę w trudnym okresie ofenzywy rosyjskiej w latach 1914-1915 pełnił notariusz Karol Braun, ojciec dwóch komendantów Hufca Harcerzy, mąż hufcowej - odpowiedzialny za sprawne działanie handlu w mieście. W zespole Zarządu Miejskiego znajdują się dowody okresowego subwencjonowania Komend Hufców i Koła Przyjaciół Harcerstwa. W zespole akt Prokuratury Sądu Okręgowego zachowała się sprawa dotycząca działalności Czerwonego Harcerstwa w okresie międzywojennym a związana z przyjazdem włoskich kombatantów, których uroczyste powitanie uniemożliwiono, przez pozorną kradzież instrumentów muzycznych.

Kolejne akta dotyczą okresu ostatniego trzydziestolecia. W zespole akt Starostwa Powiatowego w Tarnowie znajduje się dokument świadczący, iż ZHP w Tarnowie rozpoczął oficjalną działalność 20 kwietnia 1945 r. włączając się od razu mocno w życie środowiska i organizując w lipcu własny obóz. Podobna wzmianka znajduje się o środowisku harcerskim w Tuchowie. W wielu sprawozdaniach z 1946 r. pojawiają się wzmianki o konieczności systematycznego eliminowania z drużyn harcerzy powyżej 16 roku życia. Pozostaje to przypuszczalnie w związku z "Instrukcją w sprawie ZHP", zalecającą nie dopuszczanie do tworzenia Kręgów Starszoharcerskich, z uwagi na to, że służą one często celom reakcyjnym.

W aktach Państwowego Urzędu Repatriacyjnego spotyka się ślady aktywności Hufca Harcerzy w 1945 r., organizującego zbiórkę uliczną na cele Komitetu Przesiedleńczego. Najpóźniejsze z zachowanych w Archiwum akt dotyczących Harcerstwa, to akta Wydziału Oświaty Miejskiej Rady Narodowej. Zarówno w 1953 r. jak i w następnych latach, w teczce opatrzonej hasłem "Harcerstwo" spotyka się w zasadzie tylko wytyczne do szkolenia przewodników drużyn harcerskich. W prowadzonych wówczas na terenie Tarnowa seminariach metodycznych, częste wykłady miewał Zygmunt Ruta. Prócz wyżej wymienionych zdarzają się też pisma dotyczące np. przekazania Młodzieży do ZMP, mówiące o wysłanym liście do Prezydenta Bolesława Bieruta, o wręczeniu sztandaru jednej ze szkół czy obchodach Tygodnia Światowej Federacji Młodzieży Demokratycznej. W 1955 r. w jednym z takich odgórnie przesłanych pism, podkreślono zdanie "wciąż jeszcze nudno jest dzieciom w organizacji harcerskiej".

Rok 1956 charakterystyczny jest niemal od początku pewną zmianą profilu szkolenia. Obserwuje się więcej zainteresowania turystyką, krajoznawstwem i różnymi formami sportu. Z lat następnych Archiwum nie posiada jeszcze przejętych akt.

3. Materiały do dziejów ZHP w Tarnowie, w posiadaniu osób prywatnych

Część zbiorów i spuścizn związanych z dziejami Harcerstwa tarnowskiego znajduje się w posiadaniu osób prywatnych, ale jest nadzieja, że trafią one wkrótce również do Archiwum uzupełniając dotychczasowe.

Zachował się więc fragment pamiętnika Fr. Stylińskiego, w którym pisze o początkach skautingu w Tarnowie i udziale w nim swoich synów. Potwierdza tę informację list Jana Stylińskiego do Cz. Lipińskiego z 1962 r. i odszukany "Kalendarz Towarzystwa Szkoły Ludowej" z 1911 r. Inż. Adam Schönthaler przekazał ze swoich zbiorów własną nominację na przybocznego Hufca, rozkaz z 3.V.1918 r., legitymację skautową i ciekawą relację. W rodzinie b. Hufcowego z 1915 r. Władysława Wodnickiego, zachował się list pisany przez skauta angielskiego w 1913 r. oraz oryginalna karta wojskowa z 1920 r. Ciekawym świadectwem werbunku młodzieży są tzw. "Karty zaciągu", w których rodzice wyrażają zgodę na przynależność synów do ZHP.

W spuściźnie po organizatorce ruchu żeńskiego, Franciszce Czerneckiej i jej siostrze Stanisławie Czerneckiej, komendantce Hufca Harcerek, zachowały się dokumenty dowodnie świadczące o ich kwalifikacjach zawodowych, stażu harcerskim, pełnym i bezinteresownym zaangażowaniu w służbę na najtrudniejszych odcinkach życia społecznego.

Wobec nikłej ilości dokumentów z lat dwudziestych, cennym i niezwykłym jest osobisty list dr Tadeusza Strumiłło[1] z 1921 r., adresowany "Do Zacnego Koła Starszych Harcerzy w Tarnowie". Jedyny to jak dotąd ślad kontaktów Naczelnictwa ZHP z tarnowskim środowiskiem. A może zaważyły na tym "Płomienie"?

W rodzinach b. komendantów Hufców zachowały się akta osobowe, rozkazy z nominacjami, fragmenty korespondencji i inne pamiątki: Wandy Marokini, Jadwigi Klimaszewskiej, Juliusza Brauna, prof. Maurycego Godowskiego, Tadeusza Garbackiego, Zofii Czarnównej, kpt Tadeusza Tomkiewicza, prof. Piotra Dobrowolskiego. O fakcie istnienia Harcerskiego Pogotowia Wonennego w 1939 r. upewnia jedyne zachowane upoważnienie, uprawniające do kontroli służby. Niezwykle cennym przyczynkiem do działalności ruchu żeńskiego są ocalone przez J. Zając kroniki, książki pracy i różne akta Hufca Harcerek z okresu międzywojennego. Niestety - nie zachowała się dokumentacja Hufca Harcerzy.

O nieustannej aktywności instruktorów harcerskich dowodzi zaświadczenie komendanta Ośrodka Harcerskiego w Somszöllös na Węgrzech z 1940 r. stwierdzające, iż Zygmunt Iwanojko był instruktorem w tamtejszej szkole dla młodzieży uchodźczej, założonej przez Naczelnika ZHP Z. Trylskiego. Do nieopublikowanych dotąd wspomnień dotyczących okresu wojny, należy maszynopis Józefy Kantor pt. "Szary człowiek w pasiaku". Skromnie wynotowane fakty i nazwiska współwięźniarek z Ravensbrück, są świadectwem niezwykłego hartu ducha tej organizatorki drużyny harcerskiej "Mury", na terenie obozu koncentracyjnego. Z mieszanym uczuciem ogląda się pamiątki rodziny Grylów, która mimo aresztowania najmłodszego syna, dwoje starszych posłała jednak do partyzantki. Określoną wymowę posiadają zwłaszcza zdjęcia trzech par dziewcząt, które powołane rozkazem wojskowym, porzuciwszy rodziny udają się "do lasu" z podręcznymi teczkami

---

[1] Spuścizna archiwalna Tadeusza Strumiłły znajduje się w Archiwum PAN w Warszawie /sygn. III-97/, zawiera ona cenne materiały źródłowe do dziejów harcerstwa.

lub zgoła papierowymi pakunkami. Z dokumentów bezpośrednio związanych z działalnością Szarych Szeregów wymienić trzeba instrukcję "Akcja tse-tse", "zadania akcji N" i "Uwagi o wykonywaniu zadania". Zachowały się też szczątki różnych poleceń pisane atramentem sympatycznym, przetrwał wykaz placówek, które otrzymywały prasę szaro-szeregową.

W Czechowicach-Dziedzicach, u samotnej matki Władka Sokoła poległego w lipcu 1944 r., przechowuje się do dzisiaj z pietyzmem zeszyty szkolne, świadectwa, prasę konspiracyjną i inne pamiątki. W odręcznych notatkach starannie wykonany szkic drogi z Tarnowa do Białej /miejsca walki i śmierci/ i z Białej do Błonia /przyszłego miejsca koncentracji czwartej kompanii "Ewa" zrzeszającej potem szaro-szeregowców z Mościc/. Materiały te uzupełnia szereg relacji członków konspiracyjnego Harcerstwa, dokumentujących poszczególne akcje. Pisząca te słowa, zebrała także życiorysy wybitniejszych instruktorów z okresu 1910-1945. Wiele z nich to osobowości niezwykłe i fascynujące jak chociażby Maria Vetulani de Nisau, Wanda Marokini, Henryka Braunowa, Józefa Kantor czy Wincenty Mucha.

Zainteresowanie lokalną tematyką organizacji objęło również dotychczasowe wydawnictwa. W 1919 r. staraniem Jerzego Brauna /komendanta Hufca Harcerzy/ ukazał się miesięcznik "Czuwaj", redagowany niezwykle starannie i na wysokim poziomie przez samą młodzież. Kontynuował tę działalność młodszy brat Jerzego Juliusz Braun, by w 1920 r. zmienić profil pisma i tytuł na "Światowid" wychodzący do wiosny 1921. Kolejnymi wydawnictwami były jednodniówki. Trzy z nich wydała II Drużyna Harcerzy im. Sz.Mohorta.

Ciekawą i cenną pozycją jest jednodniówka "Zawiszak" wydana w 1935 r. oraz w rok potem "Jubileuszowa Jednodniówka Harcerska 1911-1936" z okazji 25-lecia ZHP. W 1939 r. z okazji 5-lecia istnienia ZHP w Mościcach, ukazała się i w porę jeszcze rozeszła "Jednodniówka Harcerska 25-29.VIII. 1939" zawierająca sporo materiału o dotychczasowej pracy środowiska.W dwóch jednodniówkach wydanych po wojnie przez

ZBoWiD pt. "Ciernista droga" i "Nasza droga" znaleźć można wiele nazwisk harcerzy tarnowskich aresztowanych i straconych w czasie okupacji. Listę ich uzupełnia "Jednodniówka Harcerska" wydana w 1946 r. Obok kilku artykułów wspomnieniowych, podano w niej również obsadę Hufców. W 1947 r. drużynowy "Czarnej Jedynki" Czesław Kania wydał jednodniówkę ścienną "Zawiszak". W osiem lat potem z jego inicjatywy wyszło kilka numerów "Zawiszaka-Cywila", będących próbą nawiązania kontaktu między b. instruktorami a młodzieżą macierzystej drużyny.

Następne lata nie zaznaczyły się jakąkolwiek działalnością wydawniczą, dopiero w 1962 r. podjęto wydanie "Programu działania Hufca Harcerskiego im. gen. J.Bema w Tarnowie za lata 1963/2 i 1963/4". W 1973 r. wydano broszurkę "ZHP - Tarnów" zawierającą skrótowe dzieje miasta, życiorys bohatera i pewne dane statystyczne o stanie Hufca. Z okazji I Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Tarnowskiej Chorągwi ZHP w dniu 15 lutego 1976 r. - wydano jako dodatek do "Tarnowskich Azotów" wkładkę "Wieści Harcerskie" informującą o stanie Chorągwi i zamierzeniach na przyszłość. Zamieszczono także krótki artykuł "Z tradycji Harcerstwa tarnowskiego 1910-1944".

4. Zakończenie

Istniejąca przez kilka miesięcy w 1975 r. Komisja Historyczna przy Hufcu Harcerskim w Tarnowie, wśród licznych postulatów pod adresem Komendy Chorągwi, wysunęła zalecenie systematycznego gromadzenia własnych materiałów w celu ich zabezpieczenia i utworzenia w przyszłości własnego archiwum. Obserwowane od kilku lat zainteresowania historią organizacji młodzieżowych, potęgująca się w społeczeństwie świadomość potrzeby zabezpieczania tego rodzaju akt, pozwalają mieć nadzieję, że sprawy przeszłości tarnowskiego Harcerstwa wkroczyły na nowy etap.

Bogdan Frankiewicz
Szczecin

Państwowy Ośrodek Konserwacji Książek i Dokumentów w Hiszpanii

W Madrycie działa od kilku lat Państwowy Ośrodek Konserwacji Książek i Dokumentów /Servicio Nacional de Restauracion de Libros y Documentos/, powołany dekretem Ministerstwa Szkolnictwa i Nauki w dniu 24 lipca 1969 r. Jest to jedyny w Hiszpanii centralny ośrodek konserwacji dokumentów, książek i materiałów rękopiśmiennych, podległy Generalnej Dyrekcji Archiwów i Bibliotek.

Wspomniany ośrodek został zlokalizowany w jednym z gmachów Państwowego Archiwum Historycznego przy Calle Serrano 115, zajmując aktualnie powierzchnię 400 m^2. Zadaniem ośrodka jest również prowadzenie badań nad przyczynami niszczeń i kształcenia kadry konserwatorskiej. Z usług tego jedynego ośrodka korzystają przede wszystkim centralne i prowincjonalne archiwa historyczne, municypalne, archiwa zakładowe ministerstw, biblioteki państwowe i miejskie oraz archiwa kościelne i prywatne. Centralny ośrodek konserwacji wykonuje jednak prace głównie dla archiwów i bibliotek państwowych oraz miejskich. Zlecenia z innych ośrodków lub od osób prywatnych są wykonywane w drugiej kolejności, w ramach prac zleconych.

Państwowy Ośrodek Konserwacji reprezentuje dyrekcja, której podlega bezpośrednio biblioteka i dział techniczny. Ten ostatni dzieli się na następujące laboratoria specjalistyczne: fotograficzne, fizyko-chemiczne, sfragistyczne, introligatorskie, laminacji, mikrofilmowe i komora gazowa. Każda z pracowni jest wyposażona w najnowocześniejsze aparaty również naukowo-badawcze. W ośrodku pracuje obecnie około 40 specjalistów z różnych dziedzin. Dyrektorem Ośrodka jest Carmen Crespo Nogueira, która uczestniczy w różnych konferencjach międzynarodowych z zakresu konserwacji archiwaliów i zbiorów bibliotecznych.

Z upływem lat następował dalszy rozwój Ośrodka Konserwacji. W wyniku tego rozwoju w 1972 r. utworzono pracownię mikrofilmową /Servicio Nacional de Microfilm/. Wykonuje ona mikrofilmy zabezpieczające od 16-25 mm czarno-białe lub kolorowe najcenniejszych dokumentów, rękopisów lub książek, będących w posiadaniu archiwów lub bibliotek państwowych, municypalnych, uniwersyteckich lub prywatnych czy też kościelnych. Należy tutaj zaznaczyć, iż w posiadaniu tych ostatnich znajduje się dość duża ilość cennych materiałów, wymagających konserwacji lub zabezpieczenia. Przyjęto zasadę, iż najcenniejsze zbiory archiwalne lub biblioteczne są udostępnione tylko w postaci mikrofilmów. W 1972 r. pracownia mikrofilmowa wykonała dwa miliony klatek mikrofilmowych.

Prace konserwatorskie przebiegają w państwowym ośrodku w zorganizowany sposób, w czym uczestniczą sukcesywnie poszczególne laboratoria i pracownie specjalistyczne w zależności od stanu zachowania dokumentu lub książki. Po stwierdzeniu, jakiego rodzaju zabiegi konserwatorskie należy wykonać, przekazuje się dany dokument lub książkę do odpowiednich pracowni lub laboratoriów. Równolegle z pracami konserwatorskimi prowadzone są prace badawcze w poszczególnych pracowniach lub analizy w zakresie właściwości papieru, przyczyn niszczenia dokumentów oraz sposobów przeciwdziałania tym zjawiskom.

Na szczególną uwagę zasługuje procedura sporządzania bogatej dokumentacji w formie 6 rodzajów kartotek o wymiarach 10 x 15 cm dla każdego dokumentu, jaka powstaje w trakcie wykonywania prac konserwatorskich w poszczególnych pracowniach. Każdy dokument, książka lub pergamin czy też manuskrypt, dostarczony do konserwacji, jest zarejestrowany w centralnej kartotece, otrzymuje numer kolejny wpływu oraz kartę podstawową tzw. tożsamości /ficha de identificacion/. Notuje się na niej w górnym prawym narożniku numer kolejny rejestru wpływu oraz datę, pod nią zaś datę zwrotu po dokonaniu konserwacji. W dalszej kolejności wpisuje się szczegółowe dane, dotyczące zewnętrznego wyglądu dokumentu, rozmiary, wystawcę lub tytuł książki i jego autora, miejsce i rok wydania, adres osoby, zlecającej konserwację oraz rodzaj prac konserwatorskich, tzn. jakiemu laboratorium lub pracowni specjalistycznej przekazano do wykonania. Drugą bardzo ważną kartoteką jest karta informacyjna o stanie dokumentu lub książki /Estado de conservacion/. Podaje się w niej rodzaj luk i uszkodzeń mechanicznych, wpływy zewnętrzne /grzyb, wilgoć, zarobaczenie/, zniekształcenia /kurczenie się, falistość, fałdowanie się itp./, utrata barwy /zaciemnienia, żółknięcie, zanik pisma i druku/. Na odwrocie tej karty odnotowuje się dalsze cechy ujemne dokumentu, jak: ślady opalenia i korozji, zgięcia i załamania, zabrudzenia, odbarwienie. U dołu zaś podaje się rodzaj zabiegów, którym poddany ma być dokument oraz wskazania pracowni specjalistycznej w celu wykonania prac konserwatorskich. Jest także miejsce na uwagi dodatkowe i specjalne.

Dwie omówione kartoteki są nierozłączne i uzupełniają się, dając pełnię informacji o każdym dokumencie lub książce, oddanej do konserwacji. Obydwie karty są też jednakowego koloru. Pozostałe cztery karty, wypełniane przez poszczególne pracownie specjalistyczne, są odmiennych barw.

Po przyjęciu dokumentu przez laboratorium specjalistyczne, wypełnia ono własną kartę, na której odnotowuje

stan fizyczny dokumentu przed zabiegiem konserwatorskim oraz po jego przeprowadzeniu. Pracownia introligatorska odnotowuje stan dokumentu lub książki przed przeprowadzeniem zabiegów i po ich dokonaniu. Poza tym odnotowane są rodzaje prac wymienia użyty materiał. Laboratorium fizykochemiczne wpisuje wyniki przeprowadzonych analiz materiału, pomiary papieru przed konserwacją i po niej, plam i pleśni oraz zastosowanych specyfików i sposobów konserwacji. Pracownia fotograficzno-mikrofilmowa odnotowuje w swojej kartotece wykonanie fotografii, częściowej lub całkowitej, czarno-białej lub kolorowej. To samo dotyczy mikrofilmu czy też diapozytywów. Pozostałe zabiegi, jak gazowanie, laminowanie, konserwacja zdjęć, sztychów lub rysunków oraz mycie - są odnotowywane na jednej karcie. Pracownia sfragistyczna sporządza także odlewy pieczęci, pochodzących zarówno ze zbiorów państwowych, municypalnych czy też kościelnych lub prywatnych. W ten sposób pracownia ta posiada dość duży zbiór odlewów negatywowych i pozytywowych pieczęci.

Z najciekawszych prac, jakie wykonano w centralnym laboratorium przy dokumentach, pochodzących ze zbiorów kościelnych i prywatnych, należy wymienić konserwację testamentu Simona Bolivara /1783-1830/, bohatera walk o wyzwolenie krajów Ameryki Płd. spod rządów hiszpańskich oraz kolekcję kart autograficznych św. Teresy z archiwum kościelnego. Pracownie wykonują także konserwację cennych sztychów, drzeworytów i pergaminów z inicjałami, co wymaga bardzo dużo precyzji i wykwalifikowanych specjalistów w tej dziedzinie.

Poza wykonywaniem czynności konserwatorskich centralne laboratorium prowadzi także prace naukowo-badawcze w tym zakresie, utrzymuje kontakty z podobnymi ośrodkami w innych krajach. Wyniki tych prac są publikowane w Biuletynie Archiwów i Bibliotek Hiszpańskich. Centralny Ośrodek Konserwacji posiada także własną bibliotekę specjalistyczną.

Zadania, jakie stoją przed ośrodkiem oraz rola, jaką ma on do spełnienia, już obecnie przerastają jego możliwości. Wynika to z faktu, iż około 30% zasobów archiwalnych oraz bibliotecznych Hiszpanii wymaga przeprowadzenia różnego rodzaju prac konserwatorskich. Z uwagi na brak w Hiszpanii do 1969 r. własnej placówki konserwatorskiej oraz znaczną ilość zgłoszeń z poza archiwów państwowych i bibliotek, prace konserwatorskie są wykonywane dla tych placówek także w ramach prac zleconych.

Aby sprostać wzrastającej stale roli omówionego ośrodka konserwacji, odpowiednie władze dążą do utworzenia dalszych pracowni tego typu również w archiwach historycznych poszczególnych departamentów.

STAN PRAC NAD SŁOWNIKIEM BIOGRAFICZNYM ARCHIWISTÓW POLSKICH

W dniu 30 maja 1978 r. odbyło się w Warszawie rozszerzone posiedzenie plenarne Rady Redakcyjnej Słownika Biograficznego Archiwistów Polskich pod przewodnictwem prof. dra Tadeusza Mencla. Redaktor Naczelny Słownika doc. dr Irena Janosz-Biskupowa przedstawiła Radzie gotowy maszynopis pierwszego tomu, który obejmuje 126 biogramów archiwistów polskich zmarłych po 1945 r. Według oceny recenzentów i członków Rady Redakcyjnej pierwszy tom Słownika stanowi cenny wkład do historii archiwów polskich okresu międzywojennego, okupacji i pierwszych lat Polski Ludowej.

Rada Redakcyjna zatwierdziła tekst pierwszego tomu Słownika, który następnie został przekazany do Działu Wydawnictw Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

Omówiono nadto stan prac nad drugim tomem, którego redagowania podjęła się dr Maria Bielińska specjalnie zaproszona na posiedzenie Rady. Przewiduje się, że tom drugi obejmie biogramy archiwistów zmarłych w latach 1918-1945 oraz życiorysy zmarłych po 1945 r., a które z różnych względów nie zostały zamieszczone w tomie pierwszym.

Tom trzeci obejmie okres 1795-1918; przewiduje się nad nim współpracę doc. dra Michała Wąsowicza i dr Ireny Sułkowskiej-Kuraś. Biogramy archiwistów polskich zmarłych przed 1795 r. przygotowuje prof.dr hab. Andrzej Tomczak.

Wszystkie tomy obejmują życiorysy archiwistów w układzie alfabetycznym, łącznie z uzupełnieniami do tomów poprzednich. Poczynając od tomu drugiego przewiduje się skorowidze imienne odsyłające do całości wydawnictwa.

Ukazanie się tomu pierwszego Słownika Biograficznego Archiwistów Polskich przewidziane jest jako wkład naszego Stowarzyszenia do obchodów V Tygodnia Archiwów.

/Red./

I N F O R M A C J E A R C H I W A L N E

II Konferencja Krajowa Pracowników Naukowo-Badawczych Archiwów

W dniu 17 kwietnia 1978 r. w Katowicach Zakład Naukowo-Badawczy Archiwistyki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i katowickie Wojewódzkie Archiwum Państwowe zorganizowały II Krajową Konferencję pracowników naukowo-badawczych, która zgromadziła pracowników archiwów, wyższych uczelni, działaczy gospodarczych, przedstawicieli władz centralnych i terenowych, głównie z resortów gospodarczych. Tematem obrad były zadania wynikające z wykorzystania archiwów dla potrzeb gospodarki narodowej.

W referatach i dyskusji podkreślona została funkcja archiwaliów i sposoby korzystania z nich dla aktualnych i przyszłych potrzeb gospodarki narodowej.

Wykorzystanie dokumentacji gospodarczej uznano za ważny kierunek w pracy archiwów i platformę współpracy archiwistów z praktykami i pracownikami naukowymi z różnych dziedzin gospodarki. Określono kierunki dalszego rozwoju działalności archiwów jako placówek naukowych, przedyskutowano metody wykorzystywania materiałów archiwalnych oraz zasady współpracy archiwów z jednostkami organizacyjnymi z różnych dziedzin gospodarki narodowej.

Według Informacji NDAP
Nr O.I.87/31/78

Z życia państwowej służby archiwalnej

Podczas posiedzenia Prezydium Głównej Komisji Historycznej ZBoWiD w dniu 21 lutego 1978 r. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych prof. dr hab. Tadeusz Walichnowski w swoim wystąpieniu przedstawił sytuację w zakresie realizacji inicjatywy Urzędu do Spraw Kombatantów z dnia 13 lutego 1974 r., dotyczącej przekazania do archiwów państwowych zbiorów i akt jednostek terenowych ZBoWiD. Materiały te zawierają wiele interesujących wspomnień i relacji oraz innych materiałów historycznych, mogących stanowić podstawę do badań naukowych. Część zarządów okręgowych ZBoWiD w pełni przekazała swą dokumentację archiwalną archiwom państwowym, część jednostek organizacyjnych ZBoWiD pozostawia nadal u siebie materiały archiwalne tłumacząc to prowadzonymi badaniami. Również niektóre archiwa państwowe nie przyjmowały dokumentacji ZBoWiD, tłumacząc się trudnościami lokalowymi i etatowymi.

Problem wymaga uregulowania, istnieją w tym zakresie dwie możliwości:

1/ przekazanie do wojewódzkich archiwów państwowych całości zbiorów zarządów okręgowych ZBoWiD /zbiory Zarządu Głównego do Archiwum Akt Nowych/;

2/ Zarząd Główny i zarządy okręgowe ZBoWiD zatrzymują całość zbiorów organizując własne archiwa zakładowe, z przestrzeganiem zasad ogólnych i pod nadzorem państwowej służby archiwalnej.

Bez względu na to jakie będą ostateczne decyzje, niezbędna jest świadomość prowadzenia jednolitej polityki archiwalnej w odniesieniu do zbiorów kombatanckich.

x x x

W dniu 9 stycznia 1978 r. z inicjatywy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych odbyła się konferencja w Ministerstwie Rolnictwa z udziałem przedstawicieli resortu rolnictwa i państwowej służby archiwalnej, poświęcona zagadnieniom zabezpieczania i opracowywania materiałów archiwalnych w resorcie rolnictwa. W oparciu o analizy, przeprowadzone przez archiwa państwowe, przygotowana została przez doc.dr Hieronima Rybickiego ekspertyza o stanie archiwów zakładowych tego resortu. Na jej podstawie przyjęto na konferencji wnioski mające na celu poprawę sytuacji archiwów zakładowych w zakresie kadrowym, lokalowym i organizacyjnym z uwzględnieniem potrzeb informacyjnych jednostek resortu.

x x x

W dniu 9 lutego 1978 r. z inicjatywy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i przy czynnej współpracy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach odbyła się konferencja w Ministerstwie Górnictwa w Katowicach w sprawie zabezpieczenia materiałów archiwalnych w tym resorcie. Podstawę do dyskusji stanowiła ekspertyza o stanie archiwów zakładowych resortu górnictwa, opracowana przez mgr Jadwigę Osojcę, w oparciu o analizy archiwów państwowych na podstawie wizytacji archiwów zakładowych. W dyskusji podkreślono słuszność wniosków zawartych w ekspertyzie. Podsumowując dyskusję podsekretarz Stanu w Min. Górnictwa mgr G.Kroczek wskazał na konieczność powołania komisji resortowej, która rozpatrzy omawiane zagadnienia i w okresie trzech miesięcy podejmie odpowiednie decyzje. W razie potrzeby w archiwach zakładowych będzie zatrudniany wykwalifikowany personel z innych działów zakładu. Sprawy lokalowe mogą być rozwiązywane we własnym zakresie, ponieważ resort posiada własne zaplecze remontowo-budowlane. Można przewidywać, że okres dwóch lat powinien wystarczyć na ogólne uporządkowanie spraw biurowo-archiwalnych w resorcie górnictwa.

x x x

Archiwum Akt Nowych wzbogacone zostało mikrofilmami akt proweniencji francuskiej, interesujących badaczy dziejów najnowszych. Mikrofilmy dotyczą głównie trzech grup akt: 1/ Ministerstwa Spraw Zagranicznych Francji z lat 1916-1940; 2/ Sekretariatu Generalnego Konferencji Pokojowej /1919-1923/; 3/ Sekretariatu Konferencji Ambasadorów /1919-1927/.

Zmikrofilmowane dokumenty francuskiego MSZ zawierają cenne informacje o europejskiej polityce Francji oraz o ważnych wydarzeniach międzynarodowych, m.in. o kryzysie sudeckim 1938 r., konferencji rozbrojeniowej, sprawach Wolnego Miasta Gdańska. Dokumenty Sekretariatu Generalnego Konferencji Pokojowej dotyczą m.in. spraw granic Polski po pierwszej wojnie światowej. Wśród akt sekretariatu Konferencji Ambasadorów najwięcej jest materiałów dotyczących stosunków polsko-niemieckich.

Udostępnianie omawianych mikrofilmów dla celów naukowych w Archiwum Akt Nowych odbywać się będzie na zasadach ogólnie obowiązujących.

x x x

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przyjęła od Komendy Milicji Obywatelskiej w Jeleniej Górze 154 tomy materiałów nasłuchu radiowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Oświecenia i Propagandy III Rzeszy z lat 1941-1944. Przekazane materiały zawierają fragmenty zbioru dokumentacji z nasłuchu radiowego. Dziennie wydawano 6 tomów obejmujących audycje radiowe państw koalicji antyhitlerowskiej, państw Osi oraz audycje rozgłośni krajów neutralnych. Zawarte w tych materiałach wiadomości mogą w znacznym stopniu przyczynić się do postępu badań nad historią drugiej wojny światowej, głównie z zakresu działalności służb propagandowych.

Oprac. na podstawie Biul. NDAP
Nr 1/78/52

SPRAWY ORGANIZACYJNE

III Posiedzenie Plenarne Zarządu Głównego SAP

W dniu 24 kwietnia 1978 r. w Centralnym Archiwum KC PZPR w Warszawie odbyło się III posiedzenie plenarne Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Porządek dzienny obejmował m.in.: 1/ informacje o działalności organizacyjnej i finansowej SAP pomiędzy II a III posiedzeniem plenarnym ZG; 2/ przyjęcie sprawozdania finansowego Stowarzyszenia za 1977 r.; 3/ uchwalenie preliminarza budżetowego SAP na 1978 r.; 4/ przyjęcie do wiadomości zmian w składzie Głównej Komisji Rewizyjnej SAP; 5/ tezy do planu udziału SAP w obchodach V Tygodnia Archiwów w 1979 r.; 6/ sprawy różne i wolne wnioski.

Po obszernej dyskusji Zarząd Główny na III posiedzeniu plenarnym przyjął uchwałę, w której m.in. podkreślono potrzebę przełamania trudności i konieczności aktywizacji ogółu ogniw organizacyjnych SAP, wyrażono zaniepokojenie stanem finansowym Stowarzyszenia oraz trudnościami związanymi z wydawaniem biuletynu SAP "Archiwista". Plenum ZG SAP przyjęło zamknięcie rachunków za 1977 r. i zatwierdziło budżet na 1978 r.

Przychylając się do wniosków odpowiednich środowisk Zarząd Główny powołał /w oparciu o § 28 p.4 Statutu SAP/ Oddziały Wojewódzkie Stowarzyszenia Archiwistów Polskich w Tarnobrzegu /z siedzibą w Sandomierzu/ oraz w Zamościu. Prezydium ZG SAP zostało zobowiązane do przeprowadzenia odpowiednich formalności z tym faktem związanych.

Plenum przyjęło do wiadomości zmiany w składzie Głównej Komisji Rewizyjnej, związane ze zgonem dotychczasowej przewodniczącej GKR kol. Czesławy Ohryzko-Włodarskiej, tj. powołanie kol. Weroniki Klonowskiej na Przewodniczącą GKR oraz dokooptowanie kol. Krzysztofa Pątka do składu Komisji.

Plenum zatwierdziło tezy do planu udziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich w obchodach V Tygodnia Archiwów /będącego jednocześnie Międzynarodowym Tygodniem Archiwów/. Przewiduje się włączenie ZG SAP do prac Komitetu Organizacyjnego V Tygodnia Archiwów, wydanie I tomu Słownika Biograficznego Archiwistów Polskich oraz okolicznościowego numeru "Archiwisty". Przewiduje się też wystąpienie ZG SAP do szefów niektórych resortów w sprawie przyznawania nagród i odznaczeń wyróżniających się archiwistom zakładowym. Ewentualnie w ramach akcji poprzedzających V Tydzień Archiwów zostanie wznowiony "Konkurs na Najlepszego Archiwistę Zakładowego". Plan udziału SAP w terenie przewiduje współpracę ogniw terenowych Stowarzyszenia z Wojewódzkimi Archiwami Państwowymi we wszelkich imprezach V Tygodnia Archiwów.

Z prac Głównej Komisji Rewizyjnej SAP

W dniu 22 listopada 1977 r. w Pałacu Staszica w Warszawie odbyło się zebranie członków Głównej Komisji Rewizyjnej SAP. W związku ze zgonem dotychczasowej przewodniczącej kol. Czesławy Ohryzko-Włodarskiej wybrano nową przewodniczącą GKR - kol. Weronikę Klonowską. Zebrani jednomyślnie podjęli uchwałę, aby Główna Komisja Rewizyjna wystąpiła do Zarządu Głównego SAP z wnioskiem o dokooptowanie do składu Komisji na wakujące miejsce jako nowego członka kol. Krzysztofa Pątka z Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie.

Na zebraniu tym omawiano trudną sytuację władz naczelnych Stowarzyszenia w II półroczu 1977 r., która wytworzyła się w związku z chorobą przewodniczącego Zarządu Głównego kol. Zygmunta Kolankowskiego i równoczesną chorobą kol. Czesława Jesionka - sekretarza generalnego SAP. Komisja przyjęła do wiadomości i uznała za usprawiedliwione niedotrzymywanie statutowych terminów zwoływania posiedzeń plenarnych Zarządu Głównego i Prezydium ZG SAP, zdaniem Komisji przyczyny, które spowodowały ten stan rzeczy miały charakter poważny i obiektywny.

W zebraniu uczestniczyli: kol. S.Kaźmierczak - skarbnik ZG i kol. J.Mizikowski - skarbnik ZOW w Warszawie. Na podstawie przedstawionej dokumentacji i ustnych wyjaśnień obu skarbników Komisja dokonała przeglądu sytuacji finansowej SAP. Omawiano sprawy związane z wdrażaniem w najbliższej przyszłości nowych form pracy organizacyjnej Oddziału Warszawskiego. Komisja zapoznała się z sytuacją i działalnością bieżącą Oddziałów Białostockiego i Poznańskiego, na podstawie przedstawionych pisemnych sprawozdań.

Zebrani omawiali również sprawy biuletynu SAP "Archiwista" oraz wnioski ZOW Warszawa dotyczące m.in. przekształcenia "Archiwisty" w półrocznik. Komisja stanęła na stanowisku, iż słuszniejsze jest wydawanie podwójnych numerów, w czasie trudności organizacyjnych i finansowych Stowarzyszenia, niż likwidacja biuletynu jako kwartalnika.

Po uchwaleniu zaleceń w zakresie gospodarki finansowej Główna Komisja Rewizyjna ustaliła terminarz kontroli dokumentacji kasowej Stowarzyszenia na najbliższe miesiące. Przyjęto wniosek o wystąpieniu do Komisji Rewizyjnych Oddziałów o nadsyłanie informacji o warunkach pracy terenowych ogniw Stowarzyszenia po reformie podziału administracyjnego kraju i związanych z nią zmianach w organizacji sieci archiwów państwowych.

W dniu 16 grudnia Główna Komisja Rewizyjna SAP wystąpiła do Oddziałów Wojewódzkich z pismami wzywającymi do nadsyłania materiałów w powyższej sprawie.

Oprac. A.I.

Działalność Oddziału Wojewódzkiego SAP w Białymstoku w 1977 r.

Na mocy postanowień Statutu SAP, uchwalonego na V Krajowym Zjeździe Delegatów w 1976 r., Samodzielne Koło Terenowe w Białymstoku przekształcone zostało w Oddział Wojewódzki Stowarzyszenia. Oddział liczył 14 członków zwyczajnych /według stanu z początku 1977 r./. Ponadto Oddział Białostocki utrzymuje kontakty z członkami byłego SKT w Białymstoku, którzy obecnie zamieszkują na terenie województw suwalskiego i łomżyńskiego. W woj. suwalskim znajduje się obecnie 6 członków i istnieją perspektywy powołania tam do życia nowego Oddziału, gdyż w Suwałkach funkcjonuje Wojewódzkie Archiwum Państwowe. W woj. łomżyńskim Oddział Białostocki utrzymuje łączność z 2 członkami Stowarzyszenia. W Łomży brak dotychczas archiwum państwowego i w związku z tym są nikłe możliwości rozwoju szerszej działalności SAP na tym terenie. Kontakty z członkami SAP- poprzednio należącymi do b. Samodzielnego Koła Terenowego w Białymstoku - obecny Oddział utrzymuje zapraszając ich na zebrania oddziałowe oraz rozsyłając biuletyn SAP "Archiwista" na teren województw suwalskiego i łomżyńskiego.

W dniu 29 marca 1977 r. odbyło się walne zebranie członków Oddziału Wojewódzkiego w Białymstoku z udziałem 18 osób. Porządek dzienny obejmował referat na temat zagadnień kancelaryjnych i archiwalnych wynikających ze zmian organizacyjnych administracji państwowej w latach 1972-1975, informacje o nowym Statucie SAP, sprawy bieżące,

wybory Komisji Rewizyjnej Oddziału i ukonstytuowanie się nowego Zarządu Oddziału Wojewódzkiego /ZOW/ oraz prezentację nowych członków SAP. W zebraniu uczestniczyło 18 osób.

W dniu 9 grudnia 1977 r. odbyło się zebranie, w którym udział wzięli zaproszeni goście: pracownicy naukowi Zakładu Historii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku oraz studenci członkowie Koła Naukowego Historyków. Na program zebrania złożyły się:

- informacja o zasobach archiwów kościelnych województwa białostockiego,
- dyskusja,
- sprawy bieżące.

Referentem był pracownik naukowy Zakładu Historii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku - mgr Józef Maroszek. Jego wystąpienie oparte było o doświadczenia trzech kolejnych obozów naukowych, podczas których członkowie Koła Naukowego Historyków przeprowadzali kwerendę w archiwach kościelnych. Plon kwerendy znajduje się teraz w trakcie naukowego opracowywania. Archiwalia przechowywane w archiwach kościelnych, jak to wynikało z wygłoszonego przez mgr J.Maroszka referatu, stanowią cenny materiał poznawczy. Referat wzbudził duże zainteresowanie i spowodował dyskusję. W zebraniu uczestniczyło 27 osób.

W kwietniu 1977 r. Oddział Wojewódzki w Białymstoku przeprowadził na swoim terenie zlecony przez Zarząd Główny SAP sondaż-ankietę na temat sytuacji kadrowej archiwistów polskich.

Idee i zadania statutowe Stowarzyszenia członkowie ZOW w Białymstoku propagowali podczas zajęć Korespondencyjnego Kursu Archiwalnego oraz przy okazji wizytacji archiwów zakładowych.

I.Grochowska, A.Leszczuk
Białystok

KRONIKA STOWARZYSZENIA

W dniu 25 stycznia 1977 r. na zebraniu Oddziału Warszawskiego odbyła się projekcja filmów dokumentalnych z okresu okupacji hitlerowskiej.

x

W dniu 10 lutego 1977 r. odbyło się Walne Zebranie Oddziału Wojewódzkiego w Poznaniu /zob. "Archiwista", 1977, nr 3/4 /50/51, s.57/.

x

W dniu 13 lutego 1977 r. zebrało się Prezydium Zarządu Głównego SAP. Omawiano sprawy związane z przygotowaniem materiałów do rozpatrzenia na posiedzeniu plenarnym ZG SAP. Dyskutowano sprawy organizacyjne i finansowe Stowarzyszenia.

x

W dniu 16 lutego 1977 r. zmarła w Łodzi przewodnicząca Głównej Komisji Rewizyjnej SAP kol. Czesława Ohryzko-Włodarska wieloletnia aktywistka i współorganizatorka Stowarzyszenia /zob. "Archiwista" 1977, nr 1/2 /48/49/, s.61-62/.

x

Dnia 23 lutego 1977 r. w Warszawie odbyło się II plenarne posiedzenie Zarządu Głównego SAP, na którym omawiano sprawy organizacyjne i finansowe, przyjęto preliminarz budżetowy SAP na 1977 r., uchwalono wytyczne działalności SAP na lata 1977-1980 /wytyczne opublikowano w "Archiwiście" 1977, nr 1/2 /48/49/, s.56-58, informacja o przebiegu posiedzenia zob."Archiwista" 1977, nr 3/4 /50/51/, s.55-56/.

x

W dniu 29 marca 1977 r. odbyło się Walne Zebranie członków Oddziału Wojewódzkiego w Białymstoku, na którym ukonstytuowały się władze nowego Oddziału.

x

W dniu 6 maja 1977 r. zebrało się Prezydium ZG SAP w celu dokonania analizy aktualnej sytuacji Stowarzyszenia, omawiano m.in. sprawę uzyskania nowych źródeł finansowania działalności SAP.

x

W dniu 10 maja 1977 r. na zebraniu Oddziału Warszawskiego wyświetlano archiwalne filmy dokumentalne z okresu II wojny światowej.

x

W dniu 7 czerwca 1977 r. odbyło się zebranie Zarządu Oddziału Wojewódzkiego SAP w Warszawie, na którym omawiano bieżące sprawy organizacyjne Oddziału.

x

W dniu 12 lipca 1977 r. zebrało się Prezydium ZG SAP w celu omówienia bieżącej działalności Stowarzyszenia, a

szczególnie spraw związanych z powoływaniem nowych Oddziałów Wojewódzkich SAP.

x

W dniu 16 lipca 1977 r. przewodniczący ZG SAP kol. Z. Kolankowski został ranny w wypadku samochodowym. Wobec równoczesnej poważnej choroby sekretarza generalnego Stowarzyszenia kol. Cz. Jesionka działalność Zarządu Głównego SAP w następnych miesiącach uległa daleko idącej redukcji.

x

Z dniem 5 września kol. Henryka Czarnak w zastępstwie kol. Cz. Jesionka podjęła pełnienie dyżurów w Sekretariacie Zarządu Głównego SAP.

x

W dniu 27 października 1977 r. zebrała się grupa robocza członków Zarządu Głównego w celu załatwienia najpilniejszych spraw finansowych i organizacyjnych Stowarzyszenia.

x

W dniu 8 listopada 1977 r. z inicjatywy Zarządu Oddziału Wojewódzkiego SAP w Warszawie, w sali Wytwórni Filmów Dokumentalnych przy ul. Chełmskiej 21, odbyła się projekcja archiwalnych kronik filmowych z lat 1918-1924.

x

W dniu 16 listopada 1977 r. odbyło się spotkanie grupy roboczej członków Zarządu Głównego, z udziałem przedstawiciela Głównej Komisji Rewizyjnej, w celu załatwienia terminowych spraw finansowych.

x

W dniu 22 listopada 1977 r. odbyło się zebranie członków Głównej Komisji Rewizyjnej SAP, na którym wybrano nową przewodniczącą GKR kol. Weronikę Klonowską. Dokonano również przeglądu działalności merytorycznej i sytuacji finansowej Stowarzyszenia /zob. informacja na s.58 niniejszego numeru/.

x

W dniu 8 grudnia 1977 r. na kolejnym spotkaniu grupy roboczej członków Zarządu Głównego, dokonano niezbędnych czynności związanych ze zbliżającym się zamknięciem rocznej dokumentacji finansowej Stowarzyszenia.

x

W dniu 9 grudnia 1977 r. odbyło się zebranie Oddziału Białostockiego z udziałem członków Koła Naukowego Historyków Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, poświęcone wykorzystaniu materiałów źródłowych przechowywanych poza archiwami państwowymi.

x

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

JÓZEF ŻEGLICKI
1936 - 1978

W dniu 2 lipca 1978 r. zmarł w Warszawie mgr Józef Marian Żeglicki, historyk, publicysta i archiwista - członek-założyciel i były sekretarz generalny Stowarzyszenia Archiwistów Polskich.

Urodził się dnia 31 maja 1936 r. w Warszawie. Ukończył Liceum Ogólnokształcące w Legionowie w 1952 r. Już w młodości wyróżniał się nieprzeciętnymi zdolnościami, bowiem w wieku 16 lat zdał egzamin wstępny i rozpoczął studia wyższe na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Dyplom magistra historii uzyskał za pracę monograficzną o Wawrzyńcu Surowieckim /1769-1827/, którą przygotował na seminarium prof. dr Emila Kipy.

Pracę zawodową rozpoczął w 1956 r. jako archiwista w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Od 1959 r. objął stanowisko kierownika Centralnego Archiwum Głównego Urzędu Statystycznego. Obok pracy zawodowej wiele czasu poświęcał działalności społecznej. Był jednym z głównych inicjatorów powołanego w 1961 r. Komitetu Organizacyjnego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, był także autorem pierwszej wersji projektu statutu SAP. Jemu w znacznej mierze zawdzięcza nasze Stowarzyszenie swój obecny kształt organizacyjny. W latach 1963-1965 był sekretarzem Tymczasowego Zarządu Głównego SAP i bezpośrednio kierował przygotowaniami do I Zjazdu Delegatów, a następnie po rejestracji Stowarzyszenia, zasłużył się jako główny koordynator rozwoju tere-

nowych ogniw SAP. W latach 1965-1967 był sekretarzem generalnym Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, a w następnej kadencji /1967-1970/ członkiem Zarządu Głównego.

Wniósł teoretyczny wkład do rozwoju polskiej archiwistyki w postaci nowatorskiego opracowania o porządkowaniu otwartych zespołów akt.

Wytrwałość w dążeniu do wytyczonego sobie celu, błyskotliwe pomysły, stosowanie nieszablonowych rozwiązań zapewniały Mu powodzenie w pracy zawodowej i działalności społecznej. Poczucie humoru i pogoda ducha, z jaką znosił przeciwności losu, zjednywały Mu szczerą sympatię otoczenia.

Jego wrodzona energia i zdolności przerastały ramy działalności archiwów. W 1965 r. został przeniesiony na odpowiedzialne stanowisko w kierownictwie Głównego Urzędu Statystycznego. Od 1972 r. objął funkcję doradcy Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych. Zawsze jednak pozostawał badaczem i popularyzatorem. Opublikował szereg artykułów z zakresu historii statystyki. Wydobywał z zapomnienia biografie wybitnych przedstawicieli dawnej statystyki polskiej. W źródłach historycznych szukał inspiracji dla rozwiązywania współczesnych problemów w swej pracy bieżącej. Był współpracownikiem Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych.

Współpracował również z redakcjami wielu periodyków, a ostatnio pełnił funkcję zastępcy redaktora naczelnego miesięcznika "Polityka Społeczna". Pasja publicystyczna stanowiła integralny element Jego bogatej osobowości.

W ciągu wieloletniej pracy w administracji państwowej został odznaczony Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem XXX lecia PRL oraz innymi odznaczeniami.

Przedwczesna Jego śmierć, spowodowana błyskawiczną i nieuleczalną chorobą, pogrążyła w głębokim żalu wszystkich, którzy Go znali i z Nim kiedykolwiek współpracowali.

A.I.

K O M U N I K A T

Redakcja "Archiwisty" posiada na składzie jeszcze pewną liczbę dawnych numerów czasopisma z lat ubiegłych. Czytelnicy oraz instytucje, zainteresowane nabyciem brakujących egzemplarzy lub kompletów "Archiwisty", mogą nadsyłać zapotrzebowanie na adres: Redakcja "Archiwisty", Archiwum PAN 00-330 Warszawa, ul.Nowy Świat 72.

Zamówienia będą realizowane odpłatnie w kolejności zgłoszeń. Cena pojedynczego numeru z lat 1965-1968 wynosi 3,- /trzy złote/, z lat 1969-1973 zł 7,50 /siedem złotych 50 groszy/, z lat 1974-1977 zł 10,- /dziesięć złotych/.

Liczba zapasowych egzemplarzy numerów "Archiwisty" z lat 1965-1968, którymi dysponuje Redakcja, jest znacznie ograniczona.

SPIS TREŚCI

50 lat działalności Archiwum Toruńskiego w służbie nauki i społeczeństwa (J. Tandecki) 1
A. Piwoń: Działalność Archiwum Państwowego w Lesznie w latach 1950—1977 4
M. Tarnowska: Udostępnianie akt dla celów naukowych w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie . . . 23
M. Żychowska: Materiały archiwalne dotyczące Związku Harcerstwa Polskiego na terenie m. Tarnowa 36
B. Frankiewicz: Państwowy Ośrodek Konserwacji Książek i Dokumentów w Hiszpanii 46
Stan prac nad Słownikiem Biograficznym Archiwistów Polskich (Red.) 51
Informacje archiwalne 53
II Konferencja krajowa pracowników naukowo-badawczych archiwów 53
Z życia państwowej służby archiwalnej 54
Sprawy organizacyjne 57
III posiedzenie plenarne Zarządu Głównego SAP . . . 57
Z działalności Głównej Komisji Rewizyjnej 58
Działalność Oddziału Wojewódzkiego w Białymstoku . 60
Kronika Stowarzyszenia 62
Z żałobnej karty: Józef Żeglicki 1936—1978 (A.I.) 66
Komunikat 68

Cena numeru podwójnego zł 20,—
dla członków SAP w prenumeracie

Indeks 35162

Zam. 610/78. Nakład 1300+23 egz. S-86